

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

چالش‌های مقرراتی و اجرایی شناسایی ذی‌نفع واحد در تسهیلات و تعهدات کلان

گزارش سیاستی

فروردین ۱۴۰۰

www.mbri.ac.ir

پژوهشکده پولی و بانکی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

کد گزارش: MBRI-PR-9933

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش سیاستی: چالش‌های مقرراتی و اجرایی شناسایی ذی‌نفع واحد در تسهیلات و تعهدات کلان

نویسندگان: زهرا خوشنود، مهشید شاهچرا، مرضیه اسفندیاری

ناظران علمی: حسین رزاقی، حسین معصومی، وهاب قلیچ

مشاوران علمی: وحید عباس‌زاده، فرزانه صمدیان، امین مرغزاری، مریم محمد سهی

واژگان کلیدی: ذی‌نفع واحد، تسهیلات و تعهدات کلان، ریسک اعتباری، سقف گزارش‌دهی.

طبقه‌بندی JEL: G21, G28, G32

تاریخ انتشار گزارش: فروردین ۱۴۰۰

خلاصه مدیریتی

یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده ریسک اعتباری در شبکه بانکی تمرکز بر تسهیلات و تعهدات کلان است که عموماً با شکل‌گیری ذی‌نفع واحد در مشتریان، احتمال بالای زیان را در صورت نکول برای بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به ارمغان می‌آورد. از این رو، شناسایی ذی‌نفع واحد و مدیریت ریسک ناشی از تسهیلات و تعهدات کلان منتج از آن‌ها در تنظیم رهنمودهای کمیته بال، بلکه در دستورالعمل‌های ذی‌ربط در کشورهای مختلف مورد توجه واقع شده است.

در ایران نیز نخستین بخشنامه در این زمینه در سال ۱۳۸۲ به شبکه بانکی ابلاغ شد و در طول دهه‌های گذشته، دو نسخه دیگر آن نیز تدوین و اجرایی شد. با وجود این، به دلیل حجم بالای مطالبات غیرجاری در کشور و تأکید برخی مطالعات بر نقش کلیدی ذی‌نفع واحد در شکل‌گیری این مطالبات (مهرپرور، نبوی، و نجفی‌علی، ۱۳۹۵)، در این پژوهش بررسی چالش‌های مقرراتی و اجرایی شناسایی ذی‌نفع واحد در تسهیلات و تعهدات کلان در شبکه بانکی کشور دنبال شد.

در حوزه مقرراتی، مطالعه رهنمودهای کمیته بال و دستورالعمل‌های کشورهای نمونه مشتمل بر امارات، اندونزی، و هند، و مقایسه تحلیلی آن‌ها با نسخه‌های آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان نه‌تنها بیانگر نزدیکی نسبی رویکرد این آیین‌نامه به نسخه اولیه رهنمود کمیته بال و دستورالعمل‌های کشورهای است که پیش از نسخه دوم این رهنمود در کمیته بال تنظیم شده‌اند، بلکه گذر این کشورها به بال سه که در اندازه‌گیری ریسک فوق نیز اثرگذار است، تا حدودی تأییدکننده شکاف بین رویکرد شبکه بانکی کشور با کشورهای نمونه و کاستی‌هایی نسبت به حداقل استانداردهای موجود است، و در گام نخست، حتی ضرورت طراحی معیارهای بیشتری برای شناسایی ذی‌نفع واحد در مقایسه با نسخه جدید رهنمود کمیته بال مشاهده می‌شود. همچنین، از آنجاکه موارد مستثنا از شمول تسهیلات و تعهدات کلان در آیین‌نامه فعلی صرفاً مبتنی بر برخی نهادهای خاص است و دامنه گسترده‌تر مورد توجه در نسخه نهایی رهنمود کمیته بال و دستورالعمل‌های کشورهای نمونه را پوشش نمی‌دهد، حداقل شمول خطرپذیری‌های بین‌بانکی و معطوف به خدمات تسویه در گروه موارد استثنا در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان پیشنهاد می‌شود.

در چالش‌های اجرایی، که نقش کلیدی‌تری در مقایسه با چالش‌های مقرراتی در شناسایی ذی‌نفع واحد و مدیریت ریسک تسهیلات و تعهدات کلان ایفا می‌کنند، برگزاری جلساتی با نمایندگان از شبکه بانکی و شرکت‌های طراحی سامانه ذی‌نفع واحد انجام شد. براساس خروجی این جلسات که صرفاً مقوله شناسایی را در مدیریت این ریسک در حوزه چالش‌های اجرایی تحت پوشش قرار داد، به مشکلاتی اشاره شد که برطرف کردن آن‌ها نیازمند راهکارهای فراسازمانی در کنار راهکارهای درون‌سازمانی است. این مشکلات عبارت‌اند از دسترسی نداشتن به سامانه‌های اطلاعاتی پویای بهنگام و صحت‌سنجی شده، عدم امکان شناسایی ذی‌نفع واحد در کل شبکه بانکی، نبود دستورالعمل‌های تکمیلی در شناسایی ذی‌نفع واحد، عدم بازدارندگی لازم سامانه ذی‌نفع واحد در تصمیم تسهیلات اعطایی، ارزیابی نکردن دوره‌ای بانک مرکزی از خروجی سامانه، و عدم چاره‌اندیشی در حوزه وکالت‌نامه‌های صوری.

از بین موارد یادشده، هرچند مقوله بازدارندگی لازم در تصمیم تسهیلاتی و اعتباری امری داخلی است و جزو وظایف بانک‌ها طبقه‌بندی می‌شود، بخش بزرگی از آن‌ها (مشتمل بر عدم امکان شناسایی ذی‌نفع واحد در کل شبکه بانکی، نبود دستورالعمل‌های تکمیلی، عدم برگزاری جلسات هم‌اندیشی و ارزیابی دوره‌ای خروجی سامانه ذی‌نفع واحد) نیازمند چاره‌اندیشی توسط بانک مرکزی و یا همکاری دیگر سازمان‌ها با بانک مرکزی و مطالبه آن‌ها توسط بانک مرکزی به‌عنوان مقام ناظر شبکه بانکی است (دسترسی نداشتن به سامانه‌های اطلاعاتی پویای بهنگام و صحت‌سنجی شده، عدم چاره‌اندیشی در حوزه وکالت‌نامه‌های صوری).

از این رو، مشاهده می‌شود که همکاری لازم مرکزی با نهادهای ذی‌ربط در خصوص موارد بالا زمان‌برتر و بیشتر مبتنی بر هماهنگی‌های بین‌سازمانی در ارتقای رویه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی موردنیاز است، تا به این ترتیب، سطح موردانتظار هدف کلیدی آیین‌نامه پیشگیری از انباشت مطالبات غیرجاری بانکی در این حوزه و مبتنی بر الزام بانک مرکزی در تهیه، اجرا، و بهره‌برداری از سامانه شناسایی روابط اشخاص، مشتمل بر ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط در تشخیص روابط سببی و نسبی، مالی، مالکیتی، مدیریتی، و کنترلی اشخاص حقیقی و حقوقی با یکدیگر در مؤسسات اعتباری نیز به صورت موازی تأمین شود.

فهرست مطالب

۱	مقدمه	۱
۲	چالش‌های مقرراتی ذی‌نفع واحد	۲
۲	۱.۲ چهارچوب مقرراتی ذی‌نفع واحد در رویکرد بین‌المللی	۲
۲	۱.۱.۲ مروری بر رویکرد کمیته بال	۲
۴	۲.۱.۲ مروری بر مقررات برخی کشورها در حوزه ذی‌نفع واحد	۴
۶	۲.۲ چهارچوب مقرراتی ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی کشور	۶
۱۳	۳.۲ چهارچوب مقرراتی ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی کشور در مقایسه با رویکرد بین‌المللی	۱۳
۱۳	۱.۳.۲ بررسی مقایسه‌ای آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با رهنمودهای کمیته بال	۱۳
۱۳	۲.۳.۲ بررسی مقایسه‌ای آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با مقررات کشورهای نمونه	۱۳
۱۶	۳ چالش‌های اجرایی ذی‌نفع واحد	۱۶
۱۷	۱.۳ چالش‌های سامانه‌ای	۱۷
۱۷	۱.۱.۳ دسترسی نداشتن به سامانه‌های اطلاعاتی پویا، بهنگام، و صحت‌سنجی شده	۱۷
۱۸	۲.۱.۳ عدم امکان شناسایی ذی‌نفع واحد در کل شبکه بانکی	۱۸
۱۹	۳.۱.۳ تنظیم‌نکردن دستورالعمل‌های تکمیلی در شناسایی ذی‌نفع واحد	۱۹
۱۹	۴.۱.۳ برگزار نکردن جلسات هم‌اندیشی لازم بین بانک‌ها، فین‌تک‌ها، و بانک مرکزی در شناسایی ذی‌نفع واحد	۱۹
۲۰	۵.۱.۳ عدم بازدارندگی لازم سامانه ذی‌نفع واحد در تصمیم اعطای تسهیلات و اعتبارات	۲۰
۲۰	۶.۱.۳ عدم ارزیابی و نظارت بانک مرکزی بر خروجی سامانه ذی‌نفع واحد	۲۰
۲۰	۷.۱.۳ عدم چاره‌اندیشی در حوزه و کالت‌نامه‌های صوری	۲۰
۲۱	۴ جمع‌بندی و پیشنهادها	۲۱
۲۲	۵ پیشنهادهایی برای مطالعات بعدی	۲۲
۲۳	منابع و مآخذ	۲۳

فهرست جداول

۳	جدول ۱. ابعاد مختلف رهنمودهای کمیته بال در تسهیلات و تعهدات کلان	۳
۵	جدول ۲. ابعاد مختلف مقررات کشورهای نمونه در مدیریت ریسک خطرپذیری کلان از منظر ذی‌نفع واحد	۵
۱۱	جدول ۳. نحوه تحول در آیین‌نامه‌های تسهیلات و تعهدات کلان بانک مرکزی	۱۱
۱۲	جدول ۴. مقررات ناظر بر افشای اطلاعات تسهیلات و تعهدات کلان	۱۲
۱۴	جدول ۵. مقایسه ابعاد کلی آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با رهنمود کمیته بال	۱۴
۱۵	جدول ۶. مقایسه ابعاد کلی آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با مقررات کشورهای نمونه	۱۵
۱۷	جدول ۷. شرکت‌های طراحی نرم‌افزار فعال در حوزه ذی‌نفع واحد	۱۷

۱. مقدمه

ارتباطات گسترده بانکی با گروهی خاص از طرفین مقابل یا ذی‌نفعان^۱ در مقایسه با دیگر مشتریان، می‌تواند به ریسک تمرکز^۲ برای بانک‌ها و مؤسسات اعتباری منجر شود. این ریسک نخستین بار در سال ۱۹۸۸ در کنفرانس بین‌المللی ناظران بانکی مطرح شد و با گذر زمان، مباحث مربوط به مدیریت آن تکامل پیدا کرد و در قالب رهنمودهای کمیته ناظران بانکی بال^۳ تدوین و ارائه شد. این نوع تمرکز بر صنعت بانکداری، می‌تواند به تنهایی مشکلات بسیاری را در عرصه ریسک اعتباری برای بانک‌ها به وجود آورد. در حقیقت، این ریسک به‌منزله یک خطرپذیری^۴ است که در آن امکان وجود زیان‌های بزرگ نسبت به سرمایه بانک یا کل دارایی‌های آن به‌واسطه ارتباط بین ذی‌نفعان و تمرکز خطرپذیری بر ذی‌نفع واحد وجود خواهد داشت. این نوع زیان‌های نسبتاً بزرگ نه تنها منعکس‌کننده خطرپذیری‌های کلان^۵ هستند، بلکه امکان وقوع درصد بالا و غیرعادی زیان‌های تحقق‌نیافته اعتباری را نیز به دنبال دارند.

از این رو در اصول مدیریت این ریسک در کمیته بال، بر این موضوع تأکید شده است که بانک‌ها باید به سامانه‌های اطلاعاتی قوی و مستحکم به‌همراه روش‌هایی برای تجزیه و تحلیل تجهیز شده باشند، به نحوی که مدیریت بانک به کمک آن‌ها بتواند ریسک اعتباری موجود در کلیه اقلام مندرج در ترازنامه و زیرخط را مدیریت کند و اطلاعات کافی در مورد ترکیب پرتفوی اعتباری جهت شناسایی هرگونه ریسک تمرکز را در اختیار قرار دهد.

بنابراین، بانک‌ها باید به روش‌هایی برای شناسایی، کمی‌کردن، و کنترل ریسک اعتباری خود نه تنها در سطح هر خطرپذیری و کل پرتفوی، بلکه جهت ردیابی، مقداری‌کردن، و کنترل این ریسک در سطح ذی‌نفعان واحد^۶ و گروه‌های مرتبط^۷ به‌عنوان مصادیقی از ریسک تمرکز^۸ تجهیز شده باشند و با بررسی میزان تمرکز بر موارد بالا به‌صورت دوره‌ای، ارزیابی دقیقی از مقدار عدول از حدود تنظیم‌شده در سطوح مختلف ارائه کنند.

به این ترتیب، بانک‌ها برای مدیریت این ریسک – به‌ویژه در سطح ذی‌نفع واحد – نه تنها در گام نخست به اطلاعات دقیقی برای شناسایی این ذی‌نفعان نیاز دارند که صحت و سقم آن باید به‌صورت دوره‌ای بررسی شود، بلکه باید از روش‌های متناسب با پیچیدگی‌ها و سطح این ریسک برای سنجش و کنترل آن در مجموعه خود برخوردار باشند. در حقیقت، اثربخشی فرایند مدیریت این ریسک در بانک، در گام نخست بستگی قابل‌ملاحظه‌ای به کیفیت سامانه‌های اطلاعاتی در دسترس جهت شناسایی ذی‌نفع واحد دارد. البته در کنار کیفیت این سامانه‌های اطلاعاتی، جزئیات و بهنگام‌بودن آن‌ها نیز اهمیت بالایی دارد، زیرا در سرعت شناسایی و در نهایت سنجش دقیق و کنترل مناسب این ریسک و دقت تصمیم‌گیری‌های راهبردی مدیریتی در این زمینه اثرگذار است.

در نتیجه، در واکنش به اهمیت مدیریت این ریسک و غفلت بسیاری از کشورها از نقش بالقوه آن و با توجه به شکاف‌های موجود در مدیریت ریسک اعتباری منتج از ذی‌نفع واحد در بخش بانکی کشورهای مختلف، تدوین رهنمودهایی در سطح بین‌المللی در این زمینه توسط کمیته بال در دستور کار قرار گرفت، و سپس در سطح کشوری نیز مقرراتی همسو با رهنمودهای فوق طراحی و به اجرا گذاشته شد. در ایران نیز هرچند این رویه از اوایل دهه ۱۳۸۰ همسو با رویه بین‌المللی از طریق بخشنامه‌های بانک مرکزی دنبال شده است، حجم بالای مطالبات غیرجاری در کنار شناسایی نقش کلیدی ذی‌نفع واحد در شکل‌گیری این مطالبات در کشور (مهرپور، نبوی، و نجفی‌علی، ۱۳۹۵)، بیانگر ضرورت بررسی چالش‌های موجود در شناسایی و مدیریت ریسک منتج از ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی کشور است.

از این رو در این تحقیق، جهت بررسی وضعیت موجود و شناسایی شکاف‌های محتمل در مدیریت این ریسک، بر دو بعد چالش‌های مقرراتی و اجرایی تمرکز می‌شود. در حقیقت، چالش مقرراتی ناظر بر زیرساخت تدوین‌شده توسط مقام مقررات‌گذار در تدوین دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های ناظر بر نحوه مدیریت موردانتظار ریسک فوق در شبکه بانکی است و زیرساخت اجرایی بر مشکلات ناشی از پیاده‌سازی و اجرای زیرساخت مقرراتی در عرصه عمل دلالت دارد.

¹ Counterparties

² Concentration Risk

³ Basel Committee on Banking Supervision

⁴ Exposure

⁵ Large Exposures

⁶ Single Counterparties

⁷ Connected Parties

^۸ تمرکز بر ریسک اعتباری می‌تواند در قالب انباشت ریسک اعتباری (به صورت مستقیم یا غیرمستقیم) در خصوص صرفاً یک ذی‌نفع واحد، گروه‌هایی از طرف‌های مقابل مرتبط، یک صنعت یا بخش خاص اقتصادی، یک منطقه جغرافیایی، یک کشور خارجی، یا گروهی از کشورهایی با اقتصاد شدیداً به یکدیگر وابسته، نوع خاصی از تسهیلات اعتباری، و یا یک نوع خاص وثیقه شکل گرفته باشد.

به این ترتیب در حوزه مقرراتی، نخست بر رویکرد بین‌المللی در مدیریت این ریسک مبتنی بر رهنمودهای کمیته بال و نمونه‌ای از کشورهای منتخب تمرکز می‌شود و سپس با بررسی چهارچوب طراحی شده در شبکه بانکی کشور، امکان مقایسه و شناسایی شکاف‌های موجود فراهم می‌شود. در ارزیابی زیرساخت اجرایی ناظر بر مدیریت این ریسک با توجه به نقش پررنگ شناسایی ذی‌نفع واحد و اهمیت این مقوله در مقایسه با ابعاد اندازه‌گیری و کنترل آن در شبکه بانکی، بر زیرساخت سامانه‌ای ناظر بر شناسایی این ریسک تمرکز شده و با برگزاری جلساتی با خبرگان در این زمینه، طبقه‌بندی مشکلات موجود ارائه می‌شود. در پایان نیز با جمع‌بندی چالش‌های مقرراتی و اجرایی، امکان ارائه پیشنهادهایی برای مدیریت مناسب‌تر این ریسک در شبکه بانکی کشور فراهم می‌شود.

۲. چالش‌های مقرراتی ذی‌نفع واحد

از آنجا که الگو و چهارچوب کلی مدیریت هر ریسکی در شبکه بانکی در کشورهای مختلف در قالب اصول و ضوابط ناظر بر مدیریت آن، مبتنی بر دستورالعمل یا آیین‌نامه مدیریت این ریسک شکل می‌گیرد که زیرساخت مقرراتی آن را شکل می‌دهد، در این پژوهش در گام نخست شناسایی شکاف‌ها و چالش‌های احتمالی در مدیریت این ریسک در کشور و در قالب مقایسه ضوابط مقرراتی موجود با چهارچوب‌های بین‌المللی مشتمل بر رهنمودهای کمیته بال و دستورالعمل‌های موجود در نمونه‌ای از کشورهای مورد توجه قرار می‌گیرد.

۱۰۲ چهارچوب مقرراتی ذی‌نفع واحد در رویکرد بین‌المللی

۱۰۱۲ مروری بر رویکرد کمیته بال

یکی از درس‌های مهم برخی از بحران‌های مالی بی‌توجهی بانک‌ها به شناسایی میزان منابع در معرض خطر معطوف به یک طرف مقابل در دفاتر و عملیات آن‌هاست که به ناتوانی بانک‌ها در شناسایی، اندازه‌گیری، و کنترل ریسک ذی‌نفع واحد و یا اشخاص مرتبط، و از این رو عدم کنترل آن در فعالیتهای اعتباری منجر شد. حتی در طول تاریخ، مواردی از عدم موفقیت بانک‌ها به دلیل تمرکز خطرپذیری بر ذی‌نفع واحد تجربه شده است که از آن جمله می‌توان به ورشکستگی بانک جانسون متی^۱ در سال ۱۹۸۴ در انگلستان و بحران بانکی کره جنوبی در اواخر دهه ۱۹۹۰ اشاره کرد. از این رو، شناسایی منابع در معرض خطر ناشی از تمرکز بر ذی‌نفع واحد به‌عنوان ابزاری برای محدودکردن ضرر و زیان بانک در حوزه این ریسک توسط ناظران در نظر گرفته شده است. البته در این راستا، به این مقوله نیز توجه شده است که در صورت وقوع ریسک فوق در بانکی با اهمیت سیستمی، این ریسک می‌تواند به نظام مالی کشور ذی‌ربط گسترش یابد و حتی تبعاتی نیز در ثبات مالی جهانی به دنبال داشته باشد.^۲

از این رو، با طرح ضرورت تنوع‌بخشی به ریسک در بانک‌ها و ارائه شواهدی مبتنی بر اثربخشی تمرکز بر ریسک اعتباری در ورشکستگی بانک‌ها، کمیته بال در پنجمین کنفرانس بین‌المللی ناظران بانکی در اکتبر ۱۹۸۸، برای ششمین کنفرانس فوق در اکتبر ۱۹۹۰ نسخه‌ای مشورتی در خصوص اندازه‌گیری و کنترل خطرپذیری‌های کلان ارائه کرد که پس از اخذ نظرهای مشورتی، در ژانویه ۱۹۹۱ نهایی و ابلاغ شد. از مهم‌ترین ویژگی‌های این رهنمود ارتقای نظارت و مقررات‌گذاری در نظام بانکی سایه^۳ در ارتباط با خطرپذیری‌های کلان بوده که بر فعالیت‌های شبه‌بانکی انجام‌شده توسط مؤسسات غیربانکی تمرکز کرده است. در این رهنمود، حفاظت بانک‌ها در قبال این ریسک با توجه به حدود سرمایه‌ای دنبال شد.^۴

با این حال، نسخه جدید و مشورتی این رهنمود با هدف حفظ سازگاری و انطباق‌پذیری آن با الگوی اندازه‌گیری این ریسک در بانک‌ها با تکیه بر نسخه‌های جدیدتر محاسبه کفایت سرمایه، در سال ۲۰۱۳ منتشر شد و به همراه آن دستورالعمل و پرسشنامه ذی‌ربط نیز در دسترس مخاطبان قرار گرفت و سپس نسخه نهایی آن در سال ۲۰۱۴ ارائه شد. البته تا اول ژانویه ۲۰۱۹ که نسخه جدید این رهنمود جایگزین نسخه سال ۱۹۹۱ شد، ارزیابی کارایی ابعاد مختلف آن در بانک‌های کاربر نیز در دستور کار کمیته بال قرار داشت.

این کمیته در گام بعد برای ارتقای ابعاد ریسک ذی‌نفع واحد و مشکلات ناشی از خطرپذیری‌های کلان، مقوله برخورد با خطرپذیری‌های حکومتی^۵ را در دستور کار خود قرار داد و حتی نسخه مشورتی آن را در دسامبر ۲۰۱۷ منتشر کرد.^۶ البته، توجه به این نکته نیز ضروری است که به دلیل اهمیت بالای مدیریت ریسک ناشی از خطرپذیری‌های کلان، کمیته بال حتی در نسخه‌های مختلف رهنمود اصول اساسی برای

¹ Johnson Matthey

² Basel Committee for Banking Supervision, 2013, p. 1.

³ Shadow Banking System

⁴ <https://www.bis.org/publ/bcbs246.htm>

⁵ Sovereign Risks

⁶ <https://www.bis.org/bcbs/publ/d425.htm>

نظارت مؤثر بانکی^۱، در سطحی هم‌تراز با ریسک‌های اعتبار، بازار، عملیاتی، و نقدینگی، مواردی را در خصوص وظایف ناظران در حیطه خطرپذیری‌های کلان^۲ و خطرپذیری‌های معطوف به افراد وابسته^۳ و انتظارات گزارش‌دهی بانک‌ها در این موارد^۴ نیز مطرح کرده است. رویکرد کلی مورد توجه کمیته بال در تنظیم دو رهنمود ناظر بر خطرپذیری‌های کلان، مبتنی بر تعریف این تسهیلات و تعهدات در کنار چگونگی شناسایی ذی‌نفع واحد، به همراه نحوه محاسبه و مقداری‌کردن آن و سپس تنظیم حدودی برای کنترل این ریسک در بانک‌های فعال در عرصه بین‌المللی بوده است. در این راستا در گذر از رهنمود سال ۱۹۹۱ به سال ۲۰۱۴، تنظیم معیارهایی دقیق‌تر در تعریف خطرپذیری‌های کلان و شناسایی ذی‌نفع واحد و حتی رویکردی جدیدتر در تنظیم حدود براساس نسخه جدید توافق‌نامه کفایت سرمایه^۵ و نحوه مقداری‌کردن این ریسک دنبال شده است.

با وجود این در هر دو رهنمود، بر استفاده از نحوه تصریح خطرپذیری‌های مندرج در توافق‌نامه کفایت سرمایه ذی‌ربط برای مقداری‌کردن این ریسک تأکید شده که مبتنی بر لحاظ اثر ابزارهای مورد استفاده در کاهش ریسک اعتباری است. از این رو در رهنمود سال ۱۹۹۱، توافق‌نامه سرمایه بال یک، و در رهنمود سال ۲۰۱۴، توافق‌نامه سرمایه بال سه مورد توجه بوده و در هر دو مورد بر شمول خطرپذیری‌های مندرج در ترازنامه و زیرخط در شناسایی خطرپذیری ذی‌نفع واحد تأکید شده^۶، و در محاسبه خطرپذیری برای تسهیلات، لحاظ ضریب یک و در مورد اقلام زیرخط نیز ضرورت لحاظ ضرایب تبدیل مندرج در توافق‌نامه سرمایه ذی‌ربط مطرح شده است که در رهنمود جدید، الزام لحاظ ضرایب تبدیل رویکرد استاندارد بال دو با سقف ۱۰ درصد الزامی است.

البته در رهنمود سال ۲۰۱۴، دامنه گسترده‌تری از خطرپذیری‌ها مشتمل بر خطرپذیری‌های حکومتی، بانک‌های مرکزی، مؤسسات بخش عمومی، بین‌بانکی در طول روز، به صراحت از محاسبه در تسهیلات و تعهدات کلان حذف شده‌اند. این در حالی است که در نسخه پیشین این رهنمود، صرفاً به امکان عدم لحاظ برخی خطرپذیری‌ها اشاره شده بود (جدول ۱).

جدول ۱. ابعاد مختلف رهنمودهای کمیته بال در تسهیلات و تعهدات کلان

معیارها	نسخه ۱۹۹۱	نسخه ۲۰۱۴
تعریف	۱۰٪ کل سرمایه پایه	۱۰٪ سرمایه ردیف یک
سقف فردی	۲۵٪ کل سرمایه پایه	۲۵٪ سرمایه ردیف یک ^۱
شاخص سرمایه	کل سرمایه پایه (بال یک)	سرمایه ردیف یک (بال سه)
ضرایب خطرپذیری‌ها	تسهیلات	ضریب ۳ ^۱
	تعهدات	ضرایب تبدیل بال یک
معیارهای ذی‌نفع واحد	نوع	مالکیتی، کنترلی، و مدیریتی
	تعداد	۴ ^۲
نهاد کاربر	بانک‌های فعال در عرصه بین‌المللی	بانک‌های فعال در عرصه بین‌المللی
موارد استثنا	عدم تصریح دقیق موارد استثنا ^۳	حکومت‌ها و شرکت‌های وابسته حکومتی ^۴ - بانک‌های مرکزی - مؤسسات بخش عمومی - خطرپذیری‌های بین‌بانکی - خطرپذیری‌های معطوف به خدمات تسویه

یادداشت.

- ۱- سقف فردی خطرپذیری یک بانک با اهمیت سیستمی جهانی نسبت به بانک دیگری با اهمیت سیستمی جهانی، در حد ۱۵ درصد سرمایه ردیف یک تعریف شده است.
 - ۲- در نحوه محاسبه، به ضرورت لحاظ مطالبات بالقوه و تعهدات محتمل نیز اشاره شده است.
 - ۳- در مورد برخی خطرپذیری‌ها، نحوه محاسبه تصریح شده است.
 - ۴- معیارها دقیقاً تصریح نشده‌اند و صرفاً به توصیه کمیسیون اروپا در سال ۱۹۸۶ ارجاع شده است.
 - ۵- صرفاً به مواردی مانند خطرپذیری حکومتی، دولتی، و مؤسسات بخش دولتی و در حد مثال اشاره شده است.
 - ۶- هر بخش از خطرپذیری که اوراق بهادار حکومتی ریسک آن را پوشش دهد نیز از موارد استثنا منظور شده است.
- منبع: کمیته بال در نظارت بانکی، ۱۹۹۱ و ۲۰۱۴

¹ Core Principles for Effective Banking Supervision

^۲ اصل ۱۰ در نسخه سال ۲۰۰۶ و اصل ۱۹ در نسخه سال ۲۰۱۲.

^۳ اصل ۱۱ در نسخه سال ۲۰۰۶ و اصل ۲۰ در نسخه سال ۲۰۱۲.

^۴ اصل ۲۱ در نسخه سال ۲۰۰۶ و اصل ۱۰ در نسخه سال ۲۰۱۲.

⁵ Capital Adequacy Accord

⁶ در رهنمود سال ۲۰۱۴، در مورد برخی ابزارها مانند اوراق قرضه پوششی (Covered Bonds) و تعهدات سرمایه‌گذاری جمعی (Collective Investment Undertakings) رویکردهای خاصی برای محاسبه خطرپذیری منظور شده است.

هرچند در هر دو رهنمود فوق بر معیارهایی در شناسایی ذی‌نفع واحد اشاره شده، در رهنمود سال ۱۹۹۱ به معیارهای کلی مالکیتی، کنترلی، و مدیریتی با استناد به توصیه کمیسیون اروپا در سال ۱۹۸۶ بسنده شده است. این در حالی است که در رهنمود سال ۲۰۱۴، به صورت صریح به این نکته اشاره شده است که در صورت تأمین یکی از معیارهای روابط کنترلی و یا وابستگی اقتصادی، می‌توان خطرپذیری ذی‌ربط را در گروه ذی‌نفع واحد طبقه‌بندی کرد. در تعریف هریک از معیارهای بالا نیز ابعاد آن دقیقاً تشریح شده و سه بعد در تصریح روابط کنترلی و هفت بعد در تصریح وابستگی اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است (جدول ۱).

به بیان دقیق‌تر در این رهنمود در شناسایی روابط کنترلی، به توافق‌های رأی‌دهی؛ اثرگذاری در انتصاب یا عزل مقام‌های اجرایی، مدیریتی، یا نظارتی؛ و اثرگذاری در مدیریت ارشد اشاره شده است. در تصریح وابستگی اقتصادی نیز موارد زیر عنوان شده است:

- کسب ۵۰ درصد یا بیشتر دریافتی‌ها یا مخارج ناخالص یک یا چند ذی‌نفع از معامله با ذی‌نفع دیگر؛
- تضمین کامل یا بخشی از خطرپذیری یک ذی‌نفع توسط ذی‌نفع دیگر، در شرایطی که مقدار خطرپذیری بالاست و احتمال نکول ضامن در صورت مطالبه وجود دارد؛
- فروش بخش قابل‌توجهی از تولید یا محصول یک ذی‌نفع به ذی‌نفع دیگر، در شرایطی که نتوان به راحتی این مشتری را با مشتری دیگر جایگزین کرد؛
- اشتراک در منبع مورد انتظار درآمدی برای بازپرداخت وام بین دو ذی‌نفع و نبود منابع درآمدی دیگر برای بازپرداخت کامل وام؛
- اثربخشی مشکلات مالی یک ذی‌نفع در بازپرداخت کامل و پرداخت بموقع بدهی دیگر ذی‌نفعان؛
- احتمال وابستگی اعسار یا نکول یک ذی‌نفع با دیگر ذی‌نفعان در بازپرداخت کامل و بموقع بدهی؛
- وابستگی دو یا چند ذی‌نفع به منبع درآمدی مشترکی برای بازپرداخت اعتبارات و تسهیلات دریافتی.

در نسخه سال ۱۹۹۱، محاسبه سقف‌ها برحسب کل سرمایه پایه^۱ توافق‌نامه بال یک، و در نسخه جدید، برحسب سرمایه ردیف یک^۲ توافق‌نامه بال سه انجام می‌شود. از این رو در نسخه پیشین، تسهیلات و تعهداتی فراتر از ۱۰ درصد کل سرمایه پایه بانک، و در نسخه جدید، فراتر از ۱۰ درصد سرمایه ردیف یک جزو تسهیلات و تعهدات کلان طبقه‌بندی می‌شوند. در مورد حدود خطرپذیری بانک در ارتباط با یک ذی‌نفع واحد نیز در رهنمود سال ۱۹۹۱، سقفی معادل ۲۵ درصد کل سرمایه پایه منظور شد و در رهنمود سال ۲۰۱۴، این سقف به ۲۵ درصد سرمایه ردیف یک محدود، و در مورد بانک‌های با اهمیت سیستمی جهانی^۳، سقف فوق به ۱۵ درصد کاهش داده شد^۴ (جدول ۱). به منظور پیاده‌سازی مناسب این رهنمودها، الزامات گزارشگری خاصی نیز در نظر گرفته شده است؛ به این ترتیب که در رویکرد جدید کمیته بال، بانک‌ها در کنار تسهیلات و تعهدات کلان، به ارائه اطلاعات مرتبط با تسهیلات و تعهداتی ملزم شده‌اند که در صورت عدم لحاظ تأثیرات کاهش ریسک منتج از وثیقه‌های مربوطه در گروه تسهیلات و تعهدات کلان طبقه‌بندی می‌شدند. همچنین، بانک‌ها باید ۲۰ مورد از بیشترین مقدار ارقام تسهیلات و تعهدات کلان خود را به مقام ناظر افشا کنند، حتی اگر این موارد در تعریف ذی‌ربط از تسهیلات و تعهدات کلان قرار نگیرد.

۲.۱.۲ مروری بر مقررات برخی کشورها در حوزه ذی‌نفع واحد

جهت آشنایی با نحوه پیاده‌سازی رهنمودهای کمیته بال در مدیریت ریسک تسهیلات و تعهدات کلان منتج از ذی‌نفع واحد، مقررات ذی‌ربط در نمونه‌ای مشتمل بر سه کشور امارات، مالزی، و هند بررسی شد. هرچند در نظر گرفتن دامنه گسترده‌ای از کشورها می‌تواند اطلاعات بیشتری در اختیار قرار دهد، به دلیل محدودیت‌های این گزارش از منظر پرداختن به مهم‌ترین شکاف‌ها در حوزه مقرراتی، بر تعدادی از کشورهای آسیایی تمرکز شد که انتظار می‌رود از نظر نظام مالی نزدیکی بیشتری به ایران در مقایسه با کشورهای اروپایی یا آمریکایی داشته باشند. در میان این کشورها نیز سعی شد، به عنوان نمونه، به کشورهایی با سطح بالاتر مدیریت ریسک در مقایسه با برخی از کشورهای همسایه توجه شود و حداقل در یکی از آن‌ها (مالزی) مباحث بانکداری اسلامی نیز مورد توجه بوده باشد.

به این ترتیب براساس اطلاعات مستخرج از مقررات بالا که در جدول ۲ جمع‌بندی شده است، مشاهده می‌شود هرچند تمرکز این مقررات در سه کشور نمونه بر مدیریت ریسک تسهیلات و تعهدات کلان در بانک‌هاست و در مقررات دو کشور مالزی و هند به صراحت به دو سطح بانک منفرد و گروه بانکی در حوزه مدیریت این ریسک اشاره شده است، در کشور مالزی، این دامنه به بانک‌های سرمایه‌گذاری نیز گسترش

¹ Total Capital Base

² Tier 1 Capital

³ Globally Systematically Important Banks (G-SIB's)

⁴ این سقف برای خطرپذیری یک بانک با اهمیت سیستمی جهانی در قبال بانک دیگری با اهمیت سیستمی جهانی منظور شده است.

یافته است. در بین کشورهای یادشده، در مالزی حتی دستورالعمل جداگانه‌ای برای مدیریت این ریسک در بانک‌ها و بانک‌های سرمایه‌گذاری فعال در حوزه بانکداری اسلامی نیز تنظیم شده است.

اگرچه زمان انتشار نسخه نهایی مقررات ذی‌ربط در کشورهای نمونه نزدیک به یکدیگر است و صرفاً یک اختلاف فاصله زمانی چهارساله را پوشش می‌دهد، رویکرد کشور هند که مقررات آن پس از زمان انتشار نسخه دوم رهنمود کمیته بال در این زمینه تدوین شده است، تا حدودی متفاوت با دو کشور دیگر نمونه بوده و نزدیکی بیشتری به رهنمود فوق دارد. در حقیقت، رویکرد دو کشور امارات و مالزی تا حدودی متأثر از نسخه پیشین رهنمود کمیته بال در این زمینه است. این مسئله در تعریف تسهیلات کلان، رویکرد تنظیم سقف‌های فردی، و شاخص سرمایه‌مورد استفاده به‌وضوح مشخص است، به‌نحوی که موارد یادشده در دو کشور امارات و مالزی مبتنی بر سرمایه پایه (مطابق رهنمود پیشین کمیته بال) و در کشور هند مبتنی بر سرمایه ردیف یک (مطابق با رهنمود جدید کمیته بال) است. البته در هر سه کشور نمونه با توجه به پیاده‌سازی بال سه، شاخص سرمایه چه در قالب سرمایه پایه و چه در قالب سرمایه ردیف یک، مبتنی بر بال سه است.

از بین این سه کشور، در امارات و هند در تعریف سقف فردی، دو سقف متفاوت برای یک ذی‌نفع و هریک از گروه‌های ذی‌نفع واحد تعریف شده و در کشور هند مطابق با رهنمود جدید کمیته بال، سقف ۱۵ درصد سرمایه ردیف یک در سقف فردی یک بانک با اهمیت سیستمی جهانی در قبال بانک دیگری با اهمیت سیستمی جهانی منظور شده است. همچنین در دو کشور امارات و مالزی، در کنار سقف فردی برای هریک از خطرپذیری‌های کلان، سقفی کلی برای مجموع این خطرپذیری‌ها در نظر گرفته شده و از این رو محدودیت بیشتری بر بانک‌ها و بانک‌های سرمایه‌گذاری ذی‌ربط وضع شده است. در نحوه محاسبه خطرپذیری‌ها و تنظیم ضرایب آن‌ها نیز تمایز رویه‌ای در رویکرد کشورهای فوق مشاهده می‌شود و رویکرد هند در این زمینه کاملاً مطابق با رهنمود جدید کمیته بال است.

همچنین در حوزه معیارهای شناسایی ذی‌نفع واحد، افتراق بسیاری میان سه کشور نمونه مشاهده می‌شود. نقطه اشتراک این کشورها در این زمینه معیارهای کنترلی است و در امارات معیارهای مالکیتی، و در مالزی معیارهای اقتصادی، در کنار معیارهای کنترلی نقش مهمی ایفا می‌کنند؛ این در حالی است که در هند برخلاف رویکرد رهنمود جدید کمیته بال، صرفاً بر معیارهای کنترلی تمرکز شده است. در تعداد معیارهای مورد استفاده نیز تفاوت چشمگیری بین این کشورها مشاهده می‌شود.

در ارتباط با موارد استثنا در محاسبه خطرپذیری‌های کلان نیز گرایش رویکرد هند به نسخه جدید کمیته بال بارز است، و نقطه اشتراک مقررات کشورهای نمونه در لحاظ نکردن خطرپذیری‌های بین‌بانکی (امارات و مالزی) و خطرپذیری‌های معطوف به دولت مرکزی (امارات و هند) است.

از این رو، مشاهده می‌شود در کشورهای نمونه اگرچه رویکرد کلی در تنظیم مقررات نافذ بر خطرپذیری‌های کلان تحت تأثیر رهنمود بال در زمان تنظیم مقررات ذی‌ربط بوده است، سطح انضباط مالی و گستره مقررات‌گذاری بر نهادهای مالی در کشور ذی‌ربط نیز در رویکرد آن کشور در تنظیم مقررات در این زمینه اثرگذار بوده است؛ به‌نحوی که در کشور مالزی این مسئله در قالب تنوع بیشتر نهادهای کاربر تحت پوشش قابل مشاهده است.

جدول ۲. ابعاد مختلف مقررات کشورهای نمونه در مدیریت ریسک خطرپذیری کلان از منظر ذی‌نفع واحد

معیارها	امارات	مالزی ^۱	هند
تعریف	۱۰٪ سرمایه پایه	۱۰٪ سرمایه پایه	۱۰٪ سرمایه ردیف یک
سقف	برای هر گروه از خطرپذیری‌ها، سقف‌های متمایزی برای یک ذی‌نفع و هریک از گروه‌های ذی‌نفع واحد تعریف شده است.	۲۵٪ سرمایه پایه و ۵۰٪ سرمایه پایه برای مؤسسه بانکی وابسته به بانک	۲۰٪ سرمایه ردیف یک ^۲ برای یک ذی‌نفع ^۳ و ۲۵٪ سرمایه پایه برای هریک از گروه‌های ذی‌نفع واحد
کلی	۸ برابر سرمایه پایه	معادل کل سرمایه پایه	
شاخص سرمایه	سرمایه پایه (بال سه)	سرمایه پایه (بال سه)	سرمایه ردیف یک (بال سه)
ضرایب خطرپذیری‌ها	ضرایب خاصی عنوان نشده و صرفاً بر رویکرد محاسبه مقادیر در معرض خطر براساس استانداردهای حسابداری بین‌المللی تأکید شده است	ضریب ۱ برای برخی ضرایب خاص تعریف شده و برخی دیگر نیز به ضرایب الزامات کفایت سرمایه ارجاع شده است	ضریب ۱ ^۴ ضرایب تعدیل مندرج در رویکرد استاندارد الزامات سرمایه‌ای با لحاظ کف ۱۰٪

نوع	کنترلی، مالکیتی	کنترلی، اقتصادی	کنترلی
معیارهای ذی‌نفع واحد	۲	کنترلی ۳ حوزه و ۴ معیار، اقتصادی ۲	۳ (معیار کلی که زیربخش دارد)
نهاد کاربر	بانک‌ها	بانک‌ها (در سطح بانک منفرد و گروه بانکی) و بانک‌های سرمایه‌گذاری دارای مجوز	بانک‌ها (در سطح بانک منفرد و گروه بانکی)
موارد استثنا	<ul style="list-style-type: none"> - خطرپذیری‌های معطوف به دولت مرکزی و نهادهای تجاری و غیرتجاری آن که دولت مرکزی کاملاً آن‌ها را تضمین کرده است. - خطرپذیری‌های بین‌بانکی در کشور امارات با سررسید کمتر از یک سال - خطرپذیری‌های معطوف به سرمایه‌گذاری بانک در اوراق قرضه بازارپذیر با رتبه بیش از AA- که برای تأمین الزامات نقدینگی بانک مرکزی نگهداری شده‌اند و یا به قصد نگهداری تا سررسید خریداری نشده‌اند. 	<ul style="list-style-type: none"> - خطرپذیری شعبه یا شرکت وابسته بانک در خارج نسبت به دولت یا بانک مرکزی کشور مقصد - خطرپذیری‌های بازار بین‌بانکی معطوف به بانک‌ها و بانک‌های سرمایه‌گذاری داخلی و یا مؤسسه مالی توسعه‌ای - خطرپذیری‌های معطوف به تسهیلات در طول روز - خطرپذیری‌های مستثنا از محاسبه درکل سرمایه بانک 	<ul style="list-style-type: none"> - خطرپذیری‌های معطوف به دولت هند و دولت‌های محلی که براساس مقررات بال سه پیاده‌سازی شده در این کشور، مشمول وزن ریسکی صفر درصد می‌شوند؛ - خطرپذیری معطوف به بانک مرکزی هند؛ - خطرپذیری‌هایی که اصل و بهره آن را تماماً بانک مرکزی هند تضمین کرده است؛ - خطرپذیری‌هایی که ابزارهای مالی منتشره توسط دولت هند ریسک آن‌ها را پوشش داده است؛ - خطرپذیری‌های درون‌گروهی؛ - خطرپذیری‌های بانک‌ها معطوف به عملیات تسویه با طرف‌های مقابل مرکزی واجد شرایط.
سال انتشار نسخه پیشین	۱۹۹۴	۲۰۱۳	
سال انتشار نسخه نهایی	۲۰۱۲	۲۰۱۴	۲۰۱۶

یادداشت.

۱- در مالزی، دستورالعمل جداگانه‌ای برای بانک‌ها و بانک‌های سرمایه‌گذاری فعال در حوزه بانکداری اسلامی منظور شده است.

۲- در شرایط خاص، هیئت‌مدیره بانک‌ها می‌توانند ۵ درصد به سقف فوق اضافه کنند.

۳- سقف خطرپذیری یک بانک با اهمیت سیستمی جهانی در قبال بانک دیگری با اهمیت سیستمی جهانی، معادل ۱۵ درصد سرمایه ردیف یک منظور شده است.

۴- برای برخی اقلام نیز به دستورالعمل الزامات سرمایه‌ای ارجاع شده است.

منبع: مقررات ناظر بر مدیریت ریسک تسهیلات و تعهدات کلان از منظر ذی‌نفع واحد در کشورهای نمونه، سال‌های مختلف.

۲.۲ چهارچوب مقرراتی ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی کشور

براساس بخشنامه‌های بانک مرکزی که در حوزه نظارت از سال ۱۳۷۹ و در حوزه اعتبارات از سال ۱۳۸۵ در سایت این نهاد در دسترس قرار دارند، می‌توان تا حدودی با روند مقررات‌گذاری در حوزه ذی‌نفع واحد در کشور آشنا شد. بر بررسی این بخشنامه‌ها، مشاهده می‌شود که ابتدا بانک مرکزی بر تعیین سقف‌های فردی تسهیلات اعطایی به اشخاص حقیقی و حقوقی متمرکز است و به مقوله ذی‌نفع واحد به صورت مستقیم نپرداخته و صرفاً تاحدودی مدیریت ریسک منتج از تسهیلات و تعهدات کلان را موردتوجه قرار داده است. در این راستا در بند ۴ ماده ۳۴ قانون پولی و بانکی کشور مصوب سال ۱۳۵۱، به صراحت عنوان شده است بانک‌ها مجاز نیستند بیش از آنچه بانک مرکزی به موجب دستورالعمل‌ها یا آیین‌نامه‌های خاص تعیین می‌کند، به اشخاص حقیقی یا حقوقی تسهیلات یا اعتبار اعطا کنند. فلسفه وجودی این بند قانونی که در دیگر کشورها نیز موردتوجه است، امکان تخصیص منابع بانکی به تعداد بیشتری از آحاد جامعه، تنوع‌بخشی بیشتر به سبد اعتباری بانک‌ها، و حداقل‌سازی زیان‌های ناشی از تمرکز منابع بانک‌ها بر یک شخص یا ذی‌نفع است.

بانک مرکزی جهت پیاده‌سازی این رویکرد، بخشنامه‌های مختلفی صادر کرد و حتی در ۱۳۸۰/۳/۲۸، آخرین نسخه بخشنامه حوزه ضوابط تعیین سقف فردی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به اشخاص حقیقی و حقوقی تنظیمی^۱ اصلاح^۲ و ابلاغ شد. در این بخشنامه، سقف فردی کل تسهیلات اعطایی کلیه بانک‌ها (شامل بانک ذی‌ربط) به یک فرد حقیقی ۹ میلیارد ریال منظور شده و با لحاظ تسهیلات اعطایی به همسر و فرزندان تحت تکفل شخص حقیقی به عنوان تسهیلات اعطایی به آن شخص، به صورت ضمنی مقوله ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط در این گروه پوشش داده شد. در مورد سقف فردی تسهیلات اعطایی به اشخاص حقوقی نیز سقف‌های متمایزی برای هر بانک و

^۱ به‌عنوان مثال، بخشنامه ۴۵۲۵/نت، مورخ ۱۳۷۹/۸/۲۱، بانک مرکزی.

^۲ بخشنامه ۲۵۶/مب، مورخ ۱۳۸۰/۳/۲۸، بانک مرکزی.

برحسب بررسی یا غیربررسی بودن شرکت منظور شد و در پوشش نسبی مقوله ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط در سطح خطرپذیری‌های درون‌گروهی، اعطای هر نوع تسهیلات به شرکت‌های زیرمجموعه هر بانک ممنوع و سقفی فردی برای تسهیلات اعطایی به شرکت‌های وابسته^۱ هر بانک و شرکت‌های تحت پوشش شرکت‌های سرمایه‌گذاری بانک ذی‌ربط^۲ تعیین شد.

در این بخشنامه، تسهیلات فردی با مبلغ عددی بیش از ۵ میلیارد ریال جزو تسهیلات فردی کلان طبقه‌بندی شد و سقفی کلی برای این تسهیلات در هر بانک، معادل ۳۳ درصد افزایش مانده کل تسهیلات اعطایی بانک ذی‌ربط به بخش غیردولتی لحاظ شد.^۳ برای اعطای تسهیلات به مجموعه شرکت‌های عضو گروه^۴ نیز سقفی گروهی و حداکثر معادل ۲ برابر سقف‌های تعیین شده حسب مورد در نظر گرفته شد. در کنار این بخشنامه که به تنظیم سقف‌های فردی تسهیلات اعطایی به اشخاص حقیقی و حقوقی پرداخته است، در سال ۱۳۸۱ نیز بخشنامه‌های دیگری به صورت موردی و در زمینه سقف تسهیلات خرید دین^۵ و سقف تسهیلات اعطایی به مجتمع‌های مسکونی توسط اشخاص حقیقی^۶ صادر شد که تا حدودی به انحراف از اتخاذ رویکرد واحد در مورد انواع مختلف تسهیلات انجامید.

با وجود این، بانک مرکزی در پایان سال ۱۳۸۱ و با تنظیم نسخه اولیه مقررات تسهیلات و تعهدات کلان^۷، گامی منسجم‌تر در این زمینه برداشت. در حقیقت، در نخستین نسخه نهایی این آیین‌نامه که در ۱۳۸۲/۱۱/۲۹ به بانک‌ها و مؤسسه اعتباری توسعه ابلاغ^۸ شد و به پشتوانه آن بخشنامه تعیین سقف فردی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به اشخاص حقیقی و حقوقی و بخشنامه‌های موردی فوق ملغی شدند، برای نخستین بار به صورت مستقیم به مفهوم ذی‌نفع واحد اشاره شد. البته در این سال، بانک مرکزی در رویکردی جداگانه و در تاریخ فوق، دو بخشنامه در حوزه تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط به صورت مستقل از یکدیگر به بانک‌های دولتی^۹ و غیردولتی^{۱۰} ابلاغ کرد و رویکردی جامع‌تر در این زمینه و در مقایسه با آیین‌نامه‌های نافذ پیشین^{۱۱} نیز دنبال کرد.

در این سه بخشنامه با تصریح دقیق انواع تسهیلات و تعهدات، نیاز به تدوین بخشنامه‌های جداگانه توسط بانک مرکزی برای انواع خاص آن‌ها (برخلاف رویکرد دنبال‌شده در بخشنامه ناظر بر تعیین سقف فردی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به اشخاص حقیقی و حقوقی) برطرف و عدم شمول تسهیلات از محل وجوه اداره‌شده^{۱۲} تصریح شده است. از آنجاکه در این سال بانک مرکزی آیین‌نامه کفایت سرمایه را نیز به بانک‌های دولتی و خصوصی ابلاغ کرد، در سه بخشنامه فوق ضرورت لحاظ ضریب یک برای تسهیلات ارائه‌شده به هر ذی‌نفع یا هر شخص مرتبط، و ضرایب مندرج در بند ۲-۵ آیین‌نامه کفایت سرمایه برای تعهدات ارائه‌شده به افراد فوق در محاسبه مجموع تسهیلات و تعهدات هر ذی‌نفع مطرح شد.

در بخشنامه تسهیلات و تعهدات کلان با ارائه رویکردی اصولی در تعریف این نوع خطرپذیری‌ها، مشاهده می‌شود که سقف عددی برای آن‌ها منظور نشده و در تعیین سقف‌ها به مقدار سرمایه پایه بانک‌ها به عنوان معیار ذی‌ربط رجوع شده است، هرچند همچنان رویکرد تبعیضی در خصوص بانک‌های دولتی و غیردولتی در این زمینه دنبال شده است. به بیان دقیق‌تر، مجموع مانده تسهیلات و تعهدات هر ذی‌نفع واحد فراتر از ۱۰ درصد سرمایه پایه در بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری، و یا فراتر از ۵ درصد سرمایه پایه در بانک‌های دولتی، مشمول تسهیلات و تعهدات کلان و الزامات گزارش‌دهی ذی‌ربط شده است.

البته، سقف فردی تسهیلات و تعهدات به هر ذی‌نفع واحد در هر دو گروه بانک‌های دولتی و خصوصی یکسان و معادل ۲۰ درصد سرمایه پایه بانک یا مؤسسه اعتباری منظور شده و در صورت مشارکت حقوقی یا سرمایه‌گذاری مستقیم بانک در دیگر شرکت‌ها و در قالب سهام، به ضرورت لحاظ قیمت تمام‌شده این سهام در سقف فردی نیز توجه شده است. سقف کلی این نوع تسهیلات در هر بانک یا مؤسسه

^۱ منظور از شرکت‌های وابسته به بانک، شرکت‌هایی است که حداقل ۱۰ درصد سهام آن‌ها متعلق به آن بانک است.

^۲ شرکت‌هایی که حداقل ۱۰ درصد سهام آن‌ها متعلق به شرکت‌های سرمایه‌گذاری آن بانک است، شرکت‌های تحت پوشش شرکت‌های سرمایه‌گذاری بانک را تشکیل می‌دهند.

^۳ البته، تسهیلات تکلیفی مشمول این سقف نشدند.

^۴ منظور از گروه، مجموعه اشخاص حقوقی است که بیش از ۲۰ درصد سهامشان متعلق به یک شخص حقیقی یا حقوقی (به استثنای شرکت‌های سرمایه‌گذاری) باشد.

^۵ بخشنامه م/ب/۸۸۶ مورخ ۱۳۸۱/۷/۹، بانک مرکزی.

^۶ بخشنامه م/ب/۱۴۶۷ مورخ ۱۳۸۱/۱۰/۱۰، بانک مرکزی.

^۷ بخشنامه ه/۳۸۹۰ مورخ ۱۳۸۱/۱۱/۷، بانک مرکزی.

^۸ بخشنامه م/ب/۱۹۶۸ مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۲۹، بانک مرکزی.

^۹ بخشنامه م/ب/۱۹۶۴ مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۲۹، بانک مرکزی.

^{۱۰} بخشنامه م/ب/۱۹۶۵ مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۲۹، بانک مرکزی.

^{۱۱} مشتمل بر آیین‌نامه اعطای اعتبار از طرف بانک‌ها به اعضای ارکان خود و مؤسساتی که اعضای مزبور در آن ذی‌نفع‌اند و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی موضوع بند

۴ ماده ۳۴ قانون پولی و بانکی کشور مصوب تیر ۱۳۵۱.

^{۱۲} همانند بخشنامه تعیین سقف فردی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به اشخاص حقیقی و حقوقی که به عدم شمول تسهیلات تکلیفی اشاره کرده بود.

اعتباری نیز معادل ۸ برابر سرمایه پایه در نظر گرفته شده است، مشروط بر آنکه از ۵۰ درصد کل تسهیلات و تعهدات دولتی و غیردولتی تجاوز نکند.^۱

با وجود این، ماده ۲۶ ضوابط سیاستی- نظارتی شبکه بانکی در سال ۱۳۸۸، حداکثر مجموع تسهیلات و تعهدات کلان به هر ذی‌نفع واحد را برای واحدهای تولیدی به ۱۵ درصد و برای واحدهای غیرتولیدی به ۱۰ درصد سرمایه پایه هر بانک محدود کرد^۲ که این امر در ماده ۱۷ سیاست‌های پولی- اعتباری سال ۱۳۹۰ نیز دنبال شده است. در ماده فوق نیز برخلاف رویکرد پیشین، سقفی برای مجموع تسهیلات و تعهدات به هر ذی‌نفع واحد در اشخاص حقوقی معادل ۱۰ برابر سرمایه پرداختی ثبتي و برای اشخاص حقیقی برابر ۳۰ میلیارد ریال تنظیم شد. به بیان دقیق‌تر، گذری نسبی به سمت تنظیم سقف عددی در این بخشنامه مشاهده می‌شود.

در تعریف ذی‌نفع واحد، در نسخه اول بخشنامه تسهیلات و تعهدات کلان نیز ارتباط مالی و مالکیتی افراد مورد توجه قرار گرفته و از جمله مصادیق ارتباط بین دو یا چند شخص حقیقی و حقوقی، به این موارد اشاره شده است: ارتباط شخص حقیقی و همسر و افراد تحت تکفل وی، مالکیت حداقل ۵۰ درصد سهام شرکتی توسط فرد حقیقی (همسر یا افراد تحت تکفل وی) یا شخص حقوقی، و گروه یا شرکت‌هایی که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بیش از ۵۰ درصد در یکدیگر سهام دارند و یا اعضای هیئت‌مدیره آن‌ها مشترک است. با وجود این، با ابلاغ اصلاحیه بند ناظر بر تعریف ذی‌نفع واحد بخشنامه تسهیلات و تعهدات کلان در سال ۱۳۸۸^۳، معیارهای فوق به ابعاد مدیریتی نیز گسترش داده شد و به جای سه معیار کلی پیشین، در مجموع ۱۴ معیار برای شناسایی ارتباط‌های مالکیتی، مالی، و مدیریتی معرفی شد.

در این بخشنامه نیز بانک‌ها به اتخاذ تدابیری برای نگهداری بهنگام این اطلاعات، تدوین دستورالعمل داخلی برای رعایت این حدود و تعیین مقام‌های تصمیم‌گیر برای تصویب این تسهیلات و تعهدات، و گزارش دهی در فواصل زمانی معین به بانک مرکزی در قالب فرم‌های مشخص ملزم شدند.

این آیین‌نامه - در مقایسه با بخشنامه نافذ بر تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط - در طول دوره مورد بررسی با بیشترین تغییر و تحول مواجه بوده است، به نحوی که نه تنها نسخه دوم^۴ و سوم^۵ این آیین‌نامه در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ منتشر شد، بلکه در سال‌های مختلف، اصلاحیه‌هایی برای هر یک از این نسخ تنظیم^۶ و در مواردی نیز بخشنامه‌هایی برای پوشش برخی ابعاد این بخشنامه منتشر شد.^۷ در نسخه دوم این بخشنامه که با فاصله زمانی نه سال از اجرای نسخه اول به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ابلاغ شد^۸، تحولات چشمگیری مشاهده می‌شود؛ به عنوان مثال در تعریف ذی‌نفع واحد در کنار ارتباط مالکیتی، مالی و مدیریتی، روابط کنترلی نیز مورد توجه قرار گرفته و معیارهای دقیقی برای آن شناسایی و ۱۴ معیار در شناسایی این روابط تعریف شده است.

همچنین برخلاف آیین‌نامه پیشین در محاسبه تسهیلات و تعهدات ارائه شده به هر ذی‌نفع، لحاظ ضریب یک برای هر یک از اقلام تسهیلات و تعهدات مورد توجه قرار گرفته است. در تعریف تسهیلات و تعهدات کلان، مجموع خالص این اقلام برای هر ذی‌نفع واحد به حداقل ۱۰ درصد مجموع سرمایه پرداخت شده و اندوخته (مشمول بر اندوخته قانونی و سایر اندوخته‌ها) برای مؤسسه اعتباری و ۳ درصد مجموع دارایی‌های شعبه در شعب بانک خارجی محدود شده است. در تنظیم حد فردی تسهیلات و تعهدات کلان نیز سقفی معادل ۲۰ درصد مجموع سرمایه پرداخت شده و اندوخته (مشمول بر اندوخته قانونی و سایر اندوخته‌های) مؤسسه اعتباری مورد توجه قرار گرفته و در مورد شعبه بانک خارجی، این سقف معادل ۵ درصد مجموع دارایی‌های شعبه منظور شده است.^۹ سقف کلی تسهیلات و تعهدات کلان در مؤسسه اعتباری نیز معادل ۵ برابر مجموع سرمایه پرداخت شده و اندوخته (مشمول بر اندوخته قانونی و سایر اندوخته‌های) مؤسسه اعتباری در نظر گرفته شده که برای شعبه بانک خارجی معادل ۶۰ درصد مجموع دارایی‌های شعبه است. بنابراین در آیین‌نامه جدید، شاخص تنظیم حدود از سرمایه پایه به سه جزء از سرمایه اصلی و مشتمل بر سرمایه پرداخت شده، اندوخته قانونی، و سایر اندوخته‌ها محدود شده است.

^۱ این در حالی است که در بخشنامه تعیین سقف فردی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به اشخاص حقیقی و حقوقی، سقف فردی برحسب مقدار عددی و سقف کلی برحسب افزایش درصد کل تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی منظور شده بود.

^۲ بخشنامه ۸۸/۱۰۸۷۰ مورخ ۱۳۸۸/۱/۲۳، بانک مرکزی

^۳ بخشنامه ۹۰/۲۶۲۷۱۳ مورخ ۱۳۹۰/۱۱/۵، بانک مرکزی.

^۴ بخشنامه ۸۸/۷۸۴۰۰ مورخ ۱۳۸۸/۴/۱۳، بانک مرکزی.

^۵ بخشنامه ۹۱/۱۲۲۳۴۲ مورخ ۱۳۹۱/۵/۱۰، بانک مرکزی.

^۶ بخشنامه ۹۲/۲۴۲۵۵۳ مورخ ۱۳۹۲/۸/۱۶، بانک مرکزی.

^۷ به عنوان مثال، اولین نسخه آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان در سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ و سپس در سال ۱۳۸۸ اصلاح شد.

^۸ به عنوان مثال، می‌توان به بخشنامه صادره در سال ۱۳۸۷ در مورد سقف فردی تسهیلات و تعهدات کلان برای تصمیم‌گیری در هیئت‌مدیره و یا بخشنامه سال ۱۳۹۱ در مورد حداکثر مجموع تسهیلات و تعهدات به هر ذی‌نفع واحد برای واحدهای تولیدی و غیرتولیدی پذیرفته شده در بورس و فرابورس اشاره کرد.

^۹ بخشنامه ۹۱/۱۲۲۳۴۲ مورخ ۱۳۹۱/۵/۱۰، بانک مرکزی.

^{۱۰} آیین‌نامه پیشین در این زمینه مسکوت بود.

این در حالی است که در آیین‌نامه پیشین، تمام اجزای سرمایه اصلی و تکمیلی در محاسبه حدود فوق لحاظ شده بودند. از این رو، ضریب سقف معیار فردی تسهیلات و تعهدات کلان در این آیین‌نامه هرچند همچنان عدد ۲۰ منظور شده، با کاهش تعداد اقلام شاخص سرمایه، به کاهش نسبی عددی سقف فردی در هر بانک منجر شده است. این مسئله در مورد سقف کلی تسهیلات و تعهدات کلان، با کاهش ضریب سقف از ۸ به ۵، در کنار کاهش دامنه اقلام سرمایه، به کاهش شدیدتر این سقف در هر بانک و تنظیم معیاری مناسب‌تر برای مدیریت ریسک ذی‌ربط منجر شده است. در مجموع، تنظیم یک معیار برای همه بانک‌ها - صرف‌نظر از خصوصی و دولتی - گام مؤثری در مدیریت بهتر این ریسک در شبکه بانکی بوده و با وابسته‌شدن تعریف به اقلام خاصی از سرمایه پایه، دامنه شمول این خطرپذیری به سطوح پایین‌تر تسری داده شده است.

با وجود این در این آیین‌نامه، با تنظیم موارد استثنا از حدود مقرر برای دامنه‌های ۱۰۰، ۸۰، ۵۰، و ۲۰ درصد تسهیلات و تعهدات، تاحدودی تخفیف‌هایی منظور شده که بیشتر مبتنی بر نوع وثایق و تضمین‌های پوشش‌دهنده آن‌هاست. از دیگر وجوه تمایز این آیین‌نامه نسبت به نسخه پیشین لحاظ‌کردن وظایف بیشتر برای هیئت‌مدیره در پیاده‌سازی آن براساس تنظیم رویه‌های کنترل داخلی و بانک اطلاعاتی موردنیاز، و تنظیم الزامات گزارشگری برای مؤسسه اعتباری و نه تنها در ارتباط با سقف‌های فوق، بلکه در مورد کاهش سرمایه و اندوخته بانک، و از این رو نقض حدود مقرر به دلیل کاهش سرمایه است.

از آنجا که کاهش سقف‌های فوق در نسخه دوم این آیین‌نامه مشکلاتی در ارائه تسهیلات و تعهدات برای بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به وجود آورده بود، به فاصله یک سال پس از ابلاغ، این آیین‌نامه اصلاح شد و در نهایت نسخه سوم^۱ آن در سال ۱۳۹۲ و با تمرکز بر تغییر سقف‌ها و گذر از سقف‌های محدودکننده فوق به سقف‌های منعطف‌تر مندرج در نخستین نسخه این آیین‌نامه، ابلاغ شد. در حقیقت، هرچند ضرایب در تعریف تسهیلات و تعهدات کلان و سقف‌های فردی تغییر نکرد، با جایگزینی قلم سرمایه پایه به جای سه قلم قبلی سرمایه اصلی، امکان افزایش نسبی سقف‌های فوق برای بانک‌ها منظور شد. البته در تنظیم سقف کلی نیز حتی با تغییر ضریب و گذر از ۵ به ۸ در مؤسسات اعتباری، شاهد افزایش شدیدتر این سقف هستیم.

از سوی دیگر، همانند نخستین نسخه آیین‌نامه ذی‌ربط، در محاسبه تسهیلات و تعهدات ارائه شده به هر ذی‌نفع، ضریب یک برای هر یک از اقلام تسهیلات؛ و ضرایب مندرج در بند ۲-۵ آیین‌نامه کفایت سرمایه برای تعهدات ارائه شده به افراد مورد توجه قرار گرفت که خود در مقایسه با ضریب یک منظور شده برای تعهدات در نسخه پیشین، منجر به کاهش رقم خالص تسهیلات و تعهدات کلان شده است. همچنین برای تعهدات بابت تسهیلات اعطایی از محل منابع صندوق توسعه ملی و منابع خارجی (فاینانس، ریفاینانس، و...)، لحاظ ضریب ۰/۵ توصیه شده است. با وجود این برخلاف آیین‌نامه پیشین، تمام موارد استثنا از حدود مقرر براساس نوع وثیقه یا تضمین از این آیین‌نامه حذف شده‌اند.

البته پس از ابلاغ نسخه سوم آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان، استثنائاتی بر موارد شمول این آیین‌نامه مبتنی بر تسهیلات و تعهدات اعطایی/ایجادشده مربوط به مؤسسات دولتی، وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی^۲، شرکت‌های ذیل نهادها و مجموعه‌های بزرگ اقتصادی مشتمل بر بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی، سازمان تأمین اجتماعی، و ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره)^۳ و شرکت‌هایی که با مشارکت ایرانی-خارجی و با حداقل ۵۰ درصد سرمایه‌گذاری طرف خارجی در کشور ایجاد می‌شوند، برای حداکثر سه سال^۴ وضع شد. پیرو نسخه سوم آیین‌نامه بالا، جدول جدید تسهیلات و تعهدات کلان^۵ نیز به جای نسخه پیشین این جدول^۶ به بانک‌ها ابلاغ شد و بانک‌ها موظف شدند در فواصل زمانی ماهانه و حداکثر ظرف یک هفته پس از پایان هر ماه، اطلاعات فوق را به اداره نظارت بر موقعیت مالی بانک‌ها در بانک مرکزی ارسال کنند. در این بخشنامه، ارائه اطلاعاتی مبتنی بر نام گروه ذی‌نفع واحد، نوع روابط، نام مشتری و کد

^۱ بخشنامه ۹۲/۲۴۲۵۵۳ مورخ ۱۳۹۲/۸/۱۶، بانک مرکزی.

^۲ بخشنامه ۹۲/۳۷۷۴۶۶ مورخ ۱۳۹۲/۱۲/۲۲، بانک مرکزی.

^۳ بخشنامه ۹۴/۳۲۵۸ مورخ ۱۳۹۴/۱/۱۵، بانک مرکزی.

^۴ با وجودی که شرکت‌های تابعه سه نهاد فوق، پیرو نسخه سوم آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان از مصادیق ذی‌نفع واحد شمرده می‌شوند، به دلیل عدم همبستگی آماری معنادار بین شرکت‌های تابعه این نهادها، در نهایت از شمول آیین‌نامه ذی‌ربط مستثنا شدند.

^۵ بخشنامه ۹۵/۳۴۳۱۵۷ مورخ ۱۳۹۵/۱۰/۲۸، بانک مرکزی.

^۶ این مسئله برای حمایت از سرمایه‌گذاری‌های مشترک با سرمایه‌گذاران خارجی در داخل کشور و با هدف کمک به خروج از تنگنای اعتباری و رکود، مشروط بر عدم کاهش نسبت سرمایه‌گذاری طرف خارجی ظرف مدت سه سال اشاره شده در بخشنامه ۹۵/۳۴۳۱۵۷ بانک مرکزی از مقدار ۵۰ درصد، دنبال شد.

^۷ بخشنامه ۹۲/۲۵۲۱۹۴ مورخ ۱۳۹۲/۸/۲۷، بانک مرکزی.

^۸ بخشنامه ۹۱/۳۰۶۲۰۸ مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۱۵، بانک مرکزی.

(شناسه) ملی، مانده تسهیلات و تعهدات کلان^۱، تاریخ ایجاد تعهدات یا اعطای تسهیلات، وضعیت وثیقه براساس نوع و ارزش، و مصوبه هیئت‌مدیره در اعطای تسهیلات فوق الزامی شده است.^۲ در کنار موارد یادشده، به ضرورت ارائه اطلاعات مربوط به رقم مجموع سرمایه پایه^۳، به‌همراه آستانه گزارش‌دهی تسهیلات و تعهدات کلان برای مؤسسه اعتباری و شعب بانک‌های خارجی با ذکر نام واحد سازمانی مرتبط با آیین‌نامه در این فرم اشاره شده است.

در سال‌های بعد و هم‌زمان با حرکت بانک مرکزی به سمت ملزم‌کردن بانک‌ها در ارائه صورت‌های مالی همگرا براساس رویکرد بین‌المللی در گزارشگری مالی و همسویی با دیگر کشورها در دوره پسابرجام نیز مشاهده می‌شود که در نسخه‌های جدید صورت‌های مالی بانک نمونه ارائه‌شده، ضرورت ارائه اطلاعات کاملاً مشابهی دنبال شده است.^۴ با وجود این، پس از ابلاغ نسخه اولیه بخشنامه ناظر بر محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری در سال ۱۳۹۶^۵ و تغییر در رویکرد محاسبه این متغیر، تحولاتی نیز در اقلام مندرج در جدول تسهیلات و تعهدات کلان در صورت‌های مالی بانک نمونه در سال‌های ۱۳۹۷^۶ و ۱۳۹۸^۷ اعمال شد.^۸ در حقیقت، پس از تغییر عنوان سرمایه پایه به سرمایه نظارتی در بخشنامه جدید ناظر بر کفایت سرمایه، این قلم به‌عنوان معیار حدود ذی‌ربط در جدول فوق منظور شد.^۹ با این حال در صورت مالی بانک نمونه در سال ۱۳۹۸ علاوه بر تغییر فوق، بانک‌ها ملزم به ارائه دو قلم حد مجاز فردی و جمعی تسهیلات و تعهدات کلان به ترتیب برحسب ۲۰ درصد و ۸ برابر سرمایه نظارتی خود برای مؤسسه اعتباری شدند که متفاوت با رویکرد گزارش‌دهی صرف آستانه ۱۰ درصد سرمایه نظارتی و بالاتر در نسخ پیشین این صورت مالی بوده است. همچنین در مورد حد مجاز جمعی تسهیلات و تعهدات کلان شعبه‌های خارجی، مقدار ۵ درصد مجموعه دارایی‌های شعبه مورد توجه قرار گرفته است.^{۱۰}

علاوه بر ضرورت افشای اطلاعات فوق در صورت‌های مالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، از سال ۱۳۹۳ الزام افشای اطلاعات مشابه در فواصل زمانی یک‌ساله منتهی به اسفند و شش‌ماهه منتهی به شهریور در وبسایت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، براساس بخشنامه ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات - جهت تأمین مقوله شفافیت بانکی مبتنی بر رکن نظم بازار در توافق‌نامه‌های بال دو و سه - مورد توجه قرار گرفت.^{۱۱} هرچند در نهایت در نسخه جدید این بخشنامه در سال ۱۳۹۶^{۱۲} به دلیل عدم آمادگی بانک‌های دولتی، ارائه اطلاعات مذکور در فواصل زمانی یک‌ساله، به پایان اسفند ۱۳۹۷؛ و در فواصل زمانی شش‌ماهه، به پایان شهریور ۱۳۹۷ در این بانک‌ها موکول شد.

^۱ مانده تسهیلات و تعهدات کلان شامل مجموع خالص تسهیلات جاری، خالص تسهیلات غیرجاری، خالص تعهدات، و قیمت تمام‌شده سهام در مورد شرکت‌هایی که مؤسسه اعتباری مالک تمام یا بخشی از سهام آن‌هاست.

^۲ در محاسبه تسهیلات و تعهدات کلان در جدول پیشین، مبالغ تسهیلات و تعهدات مستثنای برحسب وزن‌های اعلامی، از مقدار محاسبه‌شده کسر می‌شد.

^۳ در نسخه پیشین این جدول، مجموع سرمایه پرداخت‌شده و اندوخته باید گزارش می‌شد.

^۴ بخشنامه‌های ۹۴/۳۴۳۷۲۳ مورخ ۱۳۹۴/۱۱/۲۵ و ۹۵/۴۲۰۴۱۸ مورخ ۱۳۹۵/۱۲/۲۶، بانک مرکزی.

^۵ بخشنامه ۹۶/۱۱۱۵۹۷ مورخ ۱۳۹۶/۴/۱۷، بانک مرکزی.

^۶ بخشنامه ۹۷/۲۳۳۸۶۰ مورخ ۱۳۹۷/۷/۸، بانک مرکزی.

^۷ بخشنامه ۹۸/۳۸۶۴۰۹ مورخ ۱۳۹۸/۱۱/۷، بانک مرکزی.

^۸ از سال ۱۳۹۷ نیز براساس بخشنامه ۹۷/۲۳۳۸۶۰ مورخ ۱۳۹۷/۷/۸ بانک مرکزی، بانک‌ها ملزم به ارسال الکترونیکی اطلاعات صورت‌های مالی از طریق سامانه مهتاب در کنار فرمت فیزیکی ارسالی نزد اداره ارزیابی سلامت نظام بانکی در بانک مرکزی شدند که سامانه فوق جایگزین ابزار XML Maker در این نهاد شده است.

^۹ توجه شود که در این بخشنامه، سرمایه نظارتی (سرمایه پایه) با رویکردی متفاوت با رویکرد بال یک در بخشنامه پیشین کفایت سرمایه و با گذر به رویکرد بال دو محاسبه می‌شود و از این رو ماهیت این متغیر نیز تغییر کرده است و مشکلات بانک‌ها در محاسبه این متغیر نیز به تنظیم دقیق حدود ریسک تسهیلات و تعهدات کلان در بانک‌ها سرایت کرده است.

^{۱۰} علاوه بر این، توجه به این نکته ضروری است که با تغییر رویکرد بانک‌ها در محاسبه سرمایه نظارتی براساس الگوی جدید، ضرایب مورد استفاده در تعدیل تعهدات نیز متفاوت با زمان تبعیت از رویکرد مندرج در آیین‌نامه پیشین محاسبه کفایت سرمایه بوده است.

^{۱۱} بخشنامه ۹۳/۱۲۰۲۹۳ مورخ ۱۳۹۳/۵/۲، بانک مرکزی.

^{۱۲} بخشنامه ۹۶/۱۰۵۷۴۹ مورخ ۱۳۹۶/۴/۱۱، بانک مرکزی.

جدول ۳. نحوه تحول در آیین‌نامه‌های تسهیلات و تعهدات کلان بانک مرکزی

نسخه اول ^۱	نسخه دوم	نسخه سوم ^۲
بانک دولتی	۵٪ سرمایه پایه مؤسسه اعتباری	۱۰٪ سرمایه پرداخت شده و مؤسسه اعتباری
بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری	۱۰٪ سرمایه پایه شعبه بانک خارجی	۳٪ مجموع دارایی‌های شعبه شعبه بانک خارجی
فردی	۲۰٪ سرمایه پایه بانک ^۴ مؤسسه اعتباری شعبه بانک خارجی	۲۰٪ سرمایه پرداخت شده و مؤسسه اعتباری
سقف	۵٪ مجموع دارایی‌های شعبه مؤسسه اعتباری	۵٪ مجموع دارایی‌های شعبه شعبه بانک خارجی
کلی	۸ برابر سرمایه پایه بانک (مشروط بر عدم تجاوز از ۵۰٪ کل تسهیلات و تعهدات دولتی و غیردولتی)	۵ برابر سرمایه پرداخت شده و مؤسسه اعتباری
شاخص سرمایه	سرمایه پایه	سرمایه پرداخت شده و اندوخته
تسهیلات	ضریب ۱	ضریب ۱
خط‌پذیری‌ها	ضرایب بند ۵-۲ آیین‌نامه کفایت سرمایه	ضرایب بند ۵-۲ آیین‌نامه کفایت سرمایه
معیارهای ذی‌نفع واحد	نوع (مالی، مدیریتی، و مالکیتی) ^۵	مالی، مدیریتی، مالکیتی، و کنترلی
تعداد	۳ (۱۴) ^۶	۱۴
نهاد کاربر	مؤسسه اعتباری	مؤسسه اعتباری شعبه بانک خارجی
موارد استثنا	تسهیلات از منابع وجوه اداره شده	مؤسسات دولتی، وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی شرکت‌های ذیل بنیاد مستضعفان، سازمان تأمین اجتماعی، و ستاد اجرایی فرمان امام شرکت‌های ایجادشده با مشارکت ایرانی-خارجی و با حداقل ۵۰٪ سرمایه‌گذاری طرف خارجی در کشور (حداکثر برای ۳ سال)

یادداشت.

- در بخشنامه پیشین ضمنی نافذ بر تسهیلات و تعهدات کلان، در تعریف این متغیر و تعیین سقف‌های فردی از مقادیر صریح عددی، و در تعریف سقف‌های کلی این متغیر، از سقف‌های نسبی و به‌صورت درصدی از افزایش مانده کل تسهیلات اعطایی بانک به بخش غیردولتی استفاده شده بود. از این‌رو از زمان تصویب بخشنامه تسهیلات و تعهدات کلان، حرکتی به‌سمت برقراری مدیریت ریسک این خط‌پذیری‌ها در ارتباط نزدیک با مدیریت سرمایه بانک برداشته شد.
- با ابلاغ نسخه جدید آیین‌نامه کفایت سرمایه، سرمایه نظارتی - با تعریف و نحوه محاسبه جدید - جایگزین سرمایه پایه در محاسبه حدود تسهیلات و تعهدات کلان شده و ضرایب متفاوتی برای تعدیل تعهدات در محاسبه خط‌پذیری استفاده شده است.
- این متغیر شامل اندوخته قانونی و سایر اندوخته‌هاست.
- البته در بسته‌های سیاستی-نظارتی سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۰، حداکثر مجموع تسهیلات و تعهدات کلان به هر ذی‌نفع واحد برای واحدهای تولیدی ۱۵٪ و برای واحدهای غیرتولیدی ۱۰٪ سرمایه پایه هر بانک تعیین شد. در بسته سیاستی-نظارتی سال ۱۳۹۰، سقف‌های فوق برای اشخاص حقیقی معادل ۱۰ برابر سرمایه پرداختی ثبتي و برای اشخاص حقیقی برابر ۳۰ میلیارد ریال تنظیم شد.
- در اصلاح بند ناظر بر تعریف ذی‌نفع واحد در بخشنامه شماره ۸۸/۷۸۴۰۰ مورخ ۱۳/۴/۱۳۸۸، به دو بعد فوق، بعد مدیریتی اضافه شد.
- در اصلاح تعریف ذی‌نفع واحد در بخشنامه شماره ۸۸/۷۸۴۰۰ مورخ ۱۳/۴/۱۳۸۸، معیارهای موردتوجه در شناسایی ذی‌نفع واحد از ۳ معیار به ۱۴ معیار افزایش یافت. منبع: بانک مرکزی، آیین‌نامه‌های تسهیلات و تعهدات کلان و بخشنامه‌های ناظر بر آن، سال‌های مختلف.

در مجموع براساس بخشنامه‌های بالا، بانک‌ها ملزم به ارائه خالص تسهیلات و تعهدات کلان به تفکیک جاری، سررسیدگذشته، معوق، مشکوک‌الوصول، و سوخت‌شده؛ و نسبت‌های خالص تسهیلات و تعهدات کلان به مجموع خالص تسهیلات و تعهدات، به سرمایه پایه، و به سرمایه پرداخت‌شده، و اندوخته‌ها شدند. به بیان دقیق‌تر در کنار رقم خالص تسهیلات و تعهدات کلان، نسبت‌های حاصل از آن در ارزیابی دقیق‌تر تمرکز در ریسک اعتباری مؤسسات اعتباری موردتوجه قرار گرفت.

البته، ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی در پایان سال ۱۳۹۷ با علم به مشکلات بانک‌ها در شناسایی روابط نافذ بر شکل‌گیری ذی‌نفع واحد، در ماده ۸ آیین‌نامه پیشگیری از انباشت مطالبات غیرجاری بانکی^۱، بانک مرکزی را ملزم به تهیه، اجرا، و بهره‌برداری از سامانه شناسایی روابط اشخاص، مشتمل بر ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط در تشخیص روابط سببی و نسبی، مالی، مالکیتی، مدیریتی، و کنترلی اشخاص حقیقی و حقوقی با یکدیگر در مؤسسات اعتباری کرد.

همچنین در تبصره ماده فوق، مؤسسات اعتباری موظف شدند ظرف سه ماه از ابلاغ این مصوبه نسبت به تهیه، تکمیل، و یکپارچه‌سازی اطلاعات خود در خصوص اشخاص مرتبط و ذی‌نفعان واحد اقدام کنند و پس از راه‌اندازی سامانه شناسایی روابط اشخاص در بانک مرکزی، پیش از اعطای تسهیلات یا ایجاد تعهدات، از این سامانه در خصوص روابط موجود اعلام کنند. البته، استعلام نافی وظایف مؤسسات اعتباری در شناسایی اشخاص مرتبط و ذی‌نفعان از سایر روش‌های مقتضی نبوده است.

جدول ۴. مقررات ناظر بر افشای اطلاعات تسهیلات و تعهدات کلان

مقررات ذی‌ربط	زمان انتشار	تواتر ارائه	اطلاعات ملزم به افشا	تغییر کلیدی در رویکرد
			<ul style="list-style-type: none"> - نام گروه ذی‌نفع واحد - نوع روابط - نام مشتری و کد (شناسه) ملی - مانده تسهیلات و تعهدات کلان - تاریخ ایجاد تعهدات یا اعطای تسهیلات - وضعیت وثیقه براساس نوع و ارزش - مصوبه هیئت‌مدیره در اعطای این تسهیلات - مجموع سرمایه پایه - آستانه گزارش‌دهی تسهیلات و تعهدات کلان برای مؤسسه اعتباری و شعب بانک‌های خارجی - نام واحد سازمانی مرتبط با آیین‌نامه 	حذف مبالغ تسهیلات و تعهدات مستثنا از مقدار محاسبه‌شده برحسب وزن اعلامی
جدول تسهیلات و تعهدات کلان	۱۳۹۱ ۱۳۹۲	ماهانه	<ul style="list-style-type: none"> - خالص تسهیلات و تعهدات کلان به تفکیک جاری، سررسیدگذشته، معوق، مشکوک‌الوصول، و سوخت‌شده - نسبت‌های خالص تسهیلات و تعهدات کلان به مجموع خالص تسهیلات و تعهدات، به سرمایه پایه، و به سرمایه پرداخت‌شده و اندوخته‌ها^۱ 	ارائه مهلت زمانی به بانک‌های دولتی برای آماده‌سازی و افشای این اطلاعات
ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری	۱۳۹۳ ۱۳۹۶	سالانه و شش‌ماهه		اثر بخشنامه محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری در نحوه محاسبه قلم سرمایه و ضرایب تعدیل‌کننده تعهدات
نسخ صورت‌های مالی بانک نمونه	۱۳۹۵ ۱۳۹۷ ۱۳۹۸	سالانه	تا پایان سال ۱۳۹۷، اطلاعات مشابه جدول تسهیلات و تعهدات کلان	اثر نسخه جدید بخشنامه محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری در نحوه محاسبه قلم سرمایه و ضرایب تعدیل‌کننده تعهدات

یادداشت.

۱ - این متغیر شامل اندوخته قانونی و سایر اندوخته‌هاست.

منبع: بانک مرکزی، بخشنامه‌های مختلف ناظر بر افشای اطلاعات و تسهیلات و تعهدات کلان، سال‌های مختلف.

^۱ بخشنامه ۹۸/۴۰۰۰۶ مورخ ۱۳۹۸/۲/۱۲، بانک مرکزی.

۳.۲ چهارچوب مقرراتی ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی کشور در مقایسه با رویکرد بین‌المللی

۱.۳.۲ بررسی مقایسه‌ای آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با رهنمودهای کمیته بال

از آنجا که هنگام تنظیم نسخه نهایی آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان، نسخه پیشین رهنمود کمیته بال در دسترس قرار داشته است، بنابراین در بسیاری از ابعاد، اختلافی بین راهبرد این آیین‌نامه و رویکرد جدید بین‌المللی در مدیریت این ریسک مشاهده می‌شود (جدول ۵). مهم‌ترین نقطه تمایز نیز بر تمرکز رهنمود جدید بر متغیر سرمایه ردیف یک مستخرج از بال سه است، در حالی که در بخشنامه تسهیلات و تعهدات کلان، بر سرمایه پایه مستخرج از رهنمود جدید کفایت سرمایه منتشره توسط بانک مرکزی تمرکز شده است که تا حدودی به بال دو گرایش دارد. این تفاوت رویکرد، در نحوه محاسبه ضرایب خطرپذیری‌ها که مبتنی بر الگوی کفایت سرمایه مورد استفاده است نیز به نحو بارزی مشاهده می‌شود.

همچنین، استفاده از رویکردی متفاوت برای شعب بانک‌های خارجی نقطه تمایز دیگر این آیین‌نامه نسبت به رهنمودهای بین‌المللی است که با توجه به عدم فعالیت بانک‌های خارجی در کشور، نقطه تمایز حائز اهمیت به شمار نمی‌رود. با وجود این، عدم تنظیم سقف کلی در رهنمود کمیته بال در مقایسه با سقف کلی این تسهیلات در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان، می‌تواند از ابعاد محدودکننده آن در کشور باشد.

در زمینه معیارهای شناسایی ذی‌نفع واحد نیز مشاهده می‌شود که در شبکه بانکی کشور، ابعاد گسترده‌تری در مقایسه با رویکرد کمیته بال مورد توجه قرار گرفته و حتی تعداد معیارهای بیشتری منظور شده است. البته، تعداد معیارها در مقایسه با تعداد ابعاد تحت پوشش، تفاوت بارزی با رویکرد کمیته بال ندارد.

در ارتباط با موارد استثنا نیز مشاهده می‌شود که ابعاد کمتری در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان تحت پوشش قرار گرفته و بیشتر تمرکز بر عدم پوشش مؤسسات وابسته حکومتی بوده است. این در حالی است که در رویکرد بین‌المللی، خطرپذیری‌های معطوف به دیگر کشورها (حکومتی)، بانک‌های مرکزی، مؤسسات بخش عمومی، بین‌بانکی، و حتی خطرپذیری‌های معطوف به خدمات تسویه مورد توجه بوده‌اند.

از این رو در مجموع، مشاهده می‌شود که در گام نخست، تدوین نسخه نهایی آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان بر پایه نسخه پیشین رهنمود کمیته بال در مدیریت ریسک خطرپذیری‌های بزرگ، نقطه تمایز اصلی آن‌ها از یکدیگر است. در گام بعد، نحوه متفاوت محاسبه نسبت کفایت سرمایه و خطرپذیری‌ها که در رهنمود جدید کمیته بال مبتنی بر بال سه و در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان مبتنی بر آخرین نسخه بخشنامه کفایت سرمایه است، به تفاوت بارزی در رویکرد آن‌ها منجر شده است.

با وجود این، با توجه به تعداد معیارهای شناسایی بیشتر مورد توجه کمیته بال در مقایسه با آخرین نسخه آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان (۱۰ معیار در مقایسه با ۱۴ معیار) با صرف تمرکز بر دو نوع معیار کلی کنترلی و اقتصادی (در مقایسه با چهار معیار مالی، مدیریتی، مالکیتی، و کنترلی)، ضرورت ارزیابی دقیق‌تر این معیارها و افزایش دامنه معیارهای شناسایی مشاهده می‌شود. همچنین، گسترش دامنه موارد استثنا و عدم تمرکز صرف بر رفتار تبعیضی در مورد دامنه محدودی از نهادهای حکومتی از دیگر الزاماتی است که به نظر می‌رسد باید در اصلاح این رویه مورد توجه قرار گیرد و حداقل خطرپذیری‌های بین‌بانکی و معطوف به خدمات تسویه به این دامنه از خطرپذیری‌ها اضافه شوند.

۲.۳.۲ بررسی مقایسه‌ای آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با مقررات کشورهای نمونه

در ارزیابی نسخه نهایی آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با کشورهای نمونه، مشابه تفاوت موجود بین رویکرد این آیین‌نامه با رهنمودهای کمیته بال، تفاوت زمانی در تدوین مقررات ذی‌ربط نقش مؤثری در تمایز بین راهبردها و ابعاد مختلف طراحی شده در مدیریت ریسک منتج از ذی‌نفع واحد در خطرپذیری‌های بزرگ ایفا می‌کند. به بیان دقیق‌تر، در کشورهای امارات و مالزی که مانند ایران نسخه جدید رهنمود خود را پیش از ابلاغ نسخه جدید رهنمود کمیته بال در این زمینه تدوین کرده‌اند، شباهت بسیاری با نسخه پیشین رهنمود کمیته بال مشاهده می‌شود.

به‌عنوان مثال در ایران همانند دو کشور یادشده، از شاخص سرمایه پایه در تعریف تسهیلات و تعهدات کلان استفاده شده و در کنار سقف فردی، سقف کلی نیز برای این تسهیلات منظور شده است. با وجود این، به دلیل پیاده‌سازی بال سه در این دو کشور، برخلاف ایران، در محاسبه سرمایه پایه از رویکرد بال سه استفاده شده است. البته، اثربخشی رویکرد بال سه در مدیریت این ریسک در کشور مالزی، حتی در نحوه محاسبه ضرایب خطرپذیری‌ها نیز به وضوح مشاهده می‌شود.

جدول ۵. مقایسه ابعاد کلی آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با رهنمود کمیته بال

معیارها	آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان	رهنمود کمیته بال
تعریف	مؤسسه اعتباری	۱۰٪ سرمایه پایه
	شعبه بانک خارجی	۳٪ مجموع دارایی‌های شعبه
فردی	مؤسسه اعتباری	۲۰٪ سرمایه پایه
	شعبه بانک خارجی	۵٪ مجموع دارایی‌های شعبه
سقف	مؤسسه اعتباری	۸ برابر سرمایه پایه
	شعبه بانک خارجی	۶۰٪ مجموع دارایی‌های شعبه
شاخص سرمایه	سرمایه پایه	سرمایه ردیف یک (بال ۳)
ضرایب خطری‌ها	بالای خط	ضریب ۱
	زیرخط	ضرایب بند ۵-۲ آیین‌نامه کفایت سرمایه
معیارهای ذی‌نفع واحد	نوع	مالی، مدیریتی، مالکیتی، و کنترلی
	تعداد	۱۴
نهاد کاربر	مؤسسه اعتباری	بانک‌های فعال در عرصه بین‌المللی
	شعبه بانک خارجی	
موارد استثنا	مؤسسات دولتی، وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی	حکومت‌ها و شرکت‌های وابسته حکومتی ^۳
	شرکت‌های ذیل بنیاد مستضعفان، سازمان تأمین اجتماعی، و ستاد اجرایی فرمان امام	بانک‌های مرکزی
سال انتشار نسخه پیشین	شرکت‌های ایجادشده با مشارکت ایرانی-خارجی و با حداقل ۵۰ درصد سرمایه‌گذاری طرف خارجی در کشور (حداکثر برای ۳ سال)	مؤسسات بخش عمومی
		خطری‌پذیری‌های بین‌بانکی
سال انتشار نسخه نهایی		خطری‌پذیری‌های معطوف به خدمات تسویه
	۱۳۹۱	۱۹۹۱
	۱۳۹۲	۲۰۱۴

یادداشت.

- ۱- خطری‌پذیری یک بانک با اهمیت سیستمی جهانی نسبت به بانک دیگری با اهمیت سیستمی جهانی، در حد ۱۵٪ سرمایه ردیف یک تعریف شده است.
 - ۲- در مورد برخی خطری‌پذیری‌ها، نحوه محاسبه تصریح شده است.
 - ۳- هر بخش از خطری‌پذیری که ریسک آن را اوراق بهادار حکومتی پوشش دهند نیز از جمله موارد استثنا منظور شده است.
- منبع: استخراج از جدول‌های ۱ و ۳.

در طرف مقابل، در کشور هند که از نسخه جدید رهنمود کمیته بال در تدوین مقررات ناظر بر خطری‌پذیری‌های بزرگ الگوبرداری شده نه تنها در تعریف این نوع خطری‌پذیری‌ها، بلکه در تعریف سقف‌های فردی از متغیر سرمایه ردیف یک استفاده شده است. همچنین همانند نسخه جدید رهنمود کمیته بال، به تنظیم سقف برای بانک‌های با اهمیت سیستمی جهانی توجه خاصی شده و سقفی کلی نیز برای این نوع خطری‌پذیری‌ها لحاظ نشده است. همچنین در محاسبه خطری‌پذیری‌ها، از رویکرد نسخه جدید رهنمود کمیته بال و منبعث از نسخه نهایی رهنمود کفایت سرمایه بهره‌برداری شده است.

در ارتباط با معیارهای شناسایی ذی‌نفع واحد نیز تنوع معیارها در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان بیشتر از کشورهای نمونه بوده و نقطه اشتراک آن‌ها در معیارهای کنترلی است. البته در خصوص تعداد معیارهای موردبررسی نیز مشاهده می‌شود که کشور مالزی همانند ایران بر دامنه گسترده‌ای از معیارها تمرکز کرده است و با توجه به اتکای آن بر صرف معیارهای کنترلی و اقتصادی، به نظر می‌رسد معیارهای فوق ابعاد دقیق‌تر و ریزتری را موردتوجه قرار داده‌اند.

در مورد سطح نهادهای کاربر رهنمود ذی‌ربط نیز مشاهده می‌شود که صرفاً در ایران رویکرد متفاوتی برای شعب بانک‌های خارجی در نظر گرفته شده است؛ رویکردی که در تعریف و مدیریت این خطری‌پذیری به جای تمرکز بر شاخص سرمایه، بر مجموع دارایی شعبه تأکید دارد. این در حالی است که مالزی رویکرد گسترده‌تری در این زمینه در مقایسه با کشورهای نمونه دنبال کرده و در کنار بانک‌ها، به بانک‌های

سرمایه‌گذاری نیز توجه کرده است. البته در این کشور برای بانک‌ها و بانک‌های سرمایه‌گذاری فعال در حوزه بانکداری اسلامی، حتی رویکرد متفاوتی در قالب دستورالعمل جداگانه‌ای تدوین شده است.

در خصوص موارد استثنا نیز مشاهده می‌شود راهبرد کشور هند در تشابه با رویکرد نسخه جدید رهنمود کمیته بال، از تمایز چشمگیری با راهبرد دیگر کشورهای نمونه در این زمینه برخوردار است و دامنه گسترده‌تری از خطرپذیری‌ها را شامل شده است. باوجوداین، رویکرد آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان در این حوزه محدودتر و بیشتر مبتنی بر عدم تسری این مقررات به شرکت‌های خاص وابسته به دولت بوده و حتی متداول‌ترین خطرپذیری‌ها مشتمل بر خطرپذیری‌های بین‌بانکی را نیز دربر نگرفته است.

از این رو در مجموع، مشاهده می‌شود که نقاط تمایز آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با رهنمود جدید کمیته بال، به سطح مقایسه این آیین‌نامه با مقررات کشورهای ذی‌ربط نیز تسری یافته است. باوجوداین به دلیل جاری بودن بال سه در کشورهای نمونه، تفاوت در رویکرد مدیریت این ریسک در کشور که در نهایت در ارتباط نزدیک با رویکرد محاسبه الزامات کفایت سرمایه است، به نحو پررنگ‌تری خود را نمایش می‌دهد. در حقیقت حتی در صورت تبعیت نکردن از رهنمود جدید کمیته بال در مدیریت این ریسک، ارتقای الزامات کفایت سرمایه به سمت تبعیت بیشتر از بال دو، حتی در حالت تبعیت نکردن کامل از آن، می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای مدیریت این ریسک در شبکه بانکی کشور ایفا کند.

صرف‌نظر از موارد بالا که به دلیل مشکلات ساختاری در شبکه بانکی کشور شاید زمان طولانی‌تری برای پیاده‌سازی و اصلاح رویه نیازمند باشند، ضرورت بررسی مقایسه‌ای تعداد معیارهای مورد استفاده و مهم‌تر از آن گسترش دامنه موارد استثنا و عدم تمرکز صرف بر نهادهای خاص حکومتی مشاهده می‌شود.

جدول ۶. مقایسه ابعاد کلی آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان با مقررات کشورهای نمونه

معیارها	آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان		امارات	مالزی ^۱	هند
تعریف	مؤسسه اعتباری	۱۰٪ سرمایه پایه	۱۰٪ سرمایه پایه	۱۰٪ سرمایه پایه	۱۰٪ سرمایه ردیف یک
	شعبه بانک خارجی	۳٪ مجموع دارایی‌های شعبه			
فردی	مؤسسه اعتباری	۲۰٪ سرمایه پایه	برای هر گروه از خطرپذیری‌ها، سقف‌های متمایزی برای یک ذی‌نفع و هریک از گروه‌های ذی‌نفع واحد تعریف شده است.	۲۵٪ سرمایه پایه و ۵۰٪ سرمایه پایه برای مؤسسه بانکی وابسته به بانک	۲۰٪ سرمایه ردیف یک برای یک ذی‌نفع ^۲ و ۲۵٪ سرمایه پایه برای هریک از گروه‌های ذی‌نفع واحد
	شعبه بانک خارجی	۵٪ مجموع دارایی‌های شعبه			
کلی	مؤسسه اعتباری	۸ برابر سرمایه پایه	۸ برابر سرمایه پایه	معادل کل سرمایه پایه	
	شعبه بانک خارجی	۶۰٪ مجموع دارایی‌های شعبه			
شاخص سرمایه		سرمایه پایه			
بالای خط	ضریب ۱		ضرایب خاصی منظور نشده و صرفاً بر رویکرد محاسبه مقادیر در معرض خطر براساس استانداردهای حسابداری بین‌المللی تأکید شده است	ضریب ۱	ضریب ۱
	ضرایب بند ۵-۲ آیین‌نامه کفایت سرمایه				
ضرایب خطرپذیری‌ها	زیرخط		ضرایب بند ۵-۲ آیین‌نامه کفایت سرمایه	برای برخی ضرایب خاص تعریف شده و برخی دیگر نیز به ضرایب مقررات کفایت سرمایه ارجاع شده است.	ضرایب تعدیل مندرج در رویکرد استاندارد الزامات سرمایه‌ای با لحاظ کف ۱۰٪
نوع	مالی، مدیریتی، مالکیتی، و کنترلی		کنترلی، مالکیتی	کنترلی و اقتصادی	کنترلی
معیارهای ذی‌نفع واحد	تعداد	۱۴	۲	کنترل ۳ حوزه و ۵ معیار، اقتصادی ۲ معیار و ۵ سناریو	۳ (معیار کلی که زیربخش دارد)
نهاد کاربر	مؤسسه اعتباری شعبه بانک خارجی		بانک‌ها	بانک‌ها (در سطح بانک منفرد و بانکهای سرمایه‌گذاری دارای مجوز)	بانک‌ها (در سطح بانک منفرد و گروه بانکی)
موارد استثنا	مؤسسات دولتی، وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی		مجموعه‌ای از خطرپذیری‌ها مشتمل بر موارد زیر:	خطرپذیری شعبه یا شرکت وابسته بانک در	خطرپذیری‌های معطوف به دولت هند و دولت‌های محلی

شرکت‌های ذیل بنیاد مستضعفان، سازمان تأمین اجتماعی، و ستاد اجرایی فرمان امام - شرکت‌های ایجادشده با مشارکت ایرانی- خارجی و با حداقل ۵۰ درصد سرمایه‌گذاری طرف خارجی در کشور (حداکثر برای ۳ سال)	- خطرپذیری‌های معطوف به دولت مرکزی و نهادهای تجاری و غیرتجاری آن که دولت مرکزی کاملاً آن‌ها را تضمین کرده است. - خطرپذیری‌های بین‌بانکی در کشور امارات با سررسید کمتر از یک سال. - خطرپذیری‌های معطوف به سرمایه‌گذاری بانک در اوراق قرضه بازارپذیر با رتبه بیش از AA- که برای تأمین الزامات نقدینگی بانک مرکزی نگهداری شده‌اند و یا به قصد نگهداری تا سررسید خریداری نشده‌اند.	خارج نسبت به دولت یا بانک مرکزی کشور مقصد. - خطرپذیری‌های بازار بین‌بانکی معطوف به بانک‌ها و بانک‌های سرمایه‌گذاری داخلی و یا مؤسسه مالی توسعه‌ای. - خطرپذیری‌های معطوف به تسهیلات در طول روز. - خطرپذیری‌های مستثنا از محاسبه در کل سرمایه بانک	که براساس مقررات بال سه پیاده‌سازی شده در این کشور، مشمول وزن ریسکی صفر درصد می‌شوند. - خطرپذیری معطوف به بانک مرکزی هند. - خطرپذیری‌هایی که اصل و بهره آن تماماً توسط بانک مرکزی هند تضمین شده است - خطرپذیری‌هایی که ریسک آن‌ها توسط ابزارهای مالی منتشره توسط دولت هند پوشش داده شده است. - خطرپذیری‌های درون‌گروهی - خطرپذیری‌های بانک‌ها معطوف به عملیات تسویه با طرف‌های مقابل مرکزی واجد شرایط.
سال انتشار نسخه پیشین ۱۳۹۱	۱۹۹۴	۲۰۱۳	
سال انتشار نسخه نهایی ۱۳۹۲	۲۰۱۲	۲۰۱۴	۲۰۱۶

یادداشت.

- ۱- در مالزی، دستورالعمل جداگانه‌ای برای بانک‌ها و بانک‌های سرمایه‌گذاری فعال در حوزه بانکداری اسلامی منظور شده است.
 - ۲- در شرایط خاص، هیئت‌مدیره بانک‌ها می‌توانند ۵ درصد به سقف فوق اضافه کنند.
 - ۳- سقف خطرپذیری یک بانک با اهمیت سیستمی جهانی در قبال بانک دیگری با اهمیت سیستمی جهانی، معادل ۱۵ درصد سرمایه ردیف یک منظور شده است.
 - ۴- برای برخی اقلام نیز به دستورالعمل الزامات سرمایه‌ای ارجاع شده است.
- منبع: استخراج از جدول‌های ۲ و ۳.

۳. چالش‌های اجرایی ذی‌نفع واحد

هرچند بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در بیشتر موارد در پیاده‌سازی ابعاد مختلف مدیریت ریسک، در گام اول و مراحل نخست به مشکلات مقرراتی ذی‌ربط، در قالب نبود بستر مقرراتی لازم و یا ابعاد محدودکننده این مقررات اشاره می‌کنند، براساس شواهد موجود، در مراحل ثانویه و پس از نهادینه‌شدن الزامات مقرراتی که الگوی کلی مدیریت ریسک ذی‌ربط را به تصویر می‌کشد، با مشکلات مختلفی در حوزه اجرا و عملیاتی‌کردن زیرساخت مقرراتی موردنظر مواجه می‌شوند. در این مرحله، بسته به نوع زیرساخت مقرراتی، چالش‌های اجرایی متفاوتی پیش روی نهادهای کاربر قرار می‌گیرد.

در مدیریت ریسک منتج از تسهیلات و تعهدات کلان به‌عنوان بخشی از ابعاد مدیریت ریسک در بانک‌ها و مؤسسات اعتباری نیز، با توجه به نیاز آیین‌نامه ذی‌ربط به شناسایی ذی‌نفع واحد در اولین گام مدیریت این ریسک، ضرورت وجودی سامانه‌ای برای شناسایی روابط بین مشتریان و تشخیص ذی‌نفع واحد در تصمیم اعطای تسهیلات و اعتبارات مشاهده می‌شود. در حقیقت بر پایه این شناسایی در گام بعد، محاسبه خطرپذیری معطوف به آن ذی‌نفع و سپس ضرورت کنترل آن در قالب گزارشگری و سطوح مختلف تصمیم اعطای تسهیلات و اعتبارات در قالب حدود تنظیم‌شده خطرپذیری دنبال خواهد شد.

توجه شود که مدیریت ریسک در کل مبتنی بر شناسایی، اندازه‌گیری، و کنترل ریسک است. از این رو، شناسایی نخستین گام در مدیریت ریسک شناخته می‌شود که در حوزه تسهیلات و تعهدات کلان به‌دلیل سامانه‌محور بودن رویه شناسایی، فرایند پیچیده‌تری در مقایسه با دیگر ریسک‌ها مشاهده می‌شود. به بیان دقیق‌تر، از آنجاکه محاسبه این ریسک در قالب رویه ناظر بر محاسبه خطرپذیری ریسک اعتباری در محاسبه نسبت کفایت سرمایه انجام می‌شود که بانک‌ها سال‌ها مورد استفاده قرار داده‌اند و رویه ناظر بر کنترل آن نیز مبتنی بر قواعد ساده‌ای متمرکز بر محدودیت‌های اعطای اعتبارات و تسهیلات و لحاظ سطوح مختلف تصمیم‌گیری و گزارشگری در این زمینه است، بنابراین انتظار نمی‌رود بانک‌ها و مؤسسات اعتباری با مشکلاتی کلیدی در دو حوزه اندازه‌گیری و کنترل این ریسک مواجه باشند. از این رو در ادامه،

صرفاً بر مشکلات اجرایی آن‌ها در حوزه شناسایی و مبتنی بر پیاده‌سازی و کارکرد موردانتظار سامانه شناسایی ذی‌نفع واحد تمرکز می‌شود که از جمله مهم‌ترین بسترهای اولیه در اجرای آیین‌نامه ناظر بر تسهیلات و تعهدات کلان است.

۱.۳ چالش‌های سامانه‌ای

برخی از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، در تأمین نیاز سامانه‌ای برای شناسایی ذی‌نفع واحد، با طراحی سامانه‌های داخلی توسط ادارات ذی‌ربط و یا شرکت‌های وابسته این نیاز را برطرف کرده‌اند و برخی نیز برون‌سپاری و استفاده از خدمات شرکت‌های طراحی نرم‌افزار را دنبال کرده‌اند؛ به‌عنوان مثال در بانک پارسیان، شرکت تأمین خدمات سیستم‌های کاربردی کاسپین که عضو گروه هلدینگ داده‌پرداز بانک پارسیان است، سامانه ذی‌نفع واحد را طراحی کرده است؛ این در حالی است که برخی دیگر از بانک‌ها از خدمات شرکت‌های غیروابسته و فعال در زمینه طراحی سامانه‌ها و برنامه‌های کاربردی مشتمل بر ارتباطات نوین فرانام، داده‌کاوان هوشمند توسن، و مهندسی نرم‌افزار هوش و دانش سپهر استفاده کرده‌اند. البته در بانک پارسیان، از خدمات مشاوره‌ای شرکت مهندسی نرم‌افزار هوش و دانش سپهر نیز در طراحی و ارتقای سامانه ذی‌ربط نیز بهره‌برداری شده است.

به‌این ترتیب با بررسی انجام‌شده در شبکه بانکی و جلسات برگزارشده با شرکت‌های مذکور، مشاهده می‌شود که طراحی سامانه شناسایی ذی‌نفع واحد در سه شرکت غیروابسته به بانک‌ها و برای در مجموع هفت بانک انجام شده است. براساس اطلاعات مندرج در جدول ۷، مشاهده می‌شود که شرکت مهندسی نرم‌افزار هوش و دانش سپهر با چهار بانک کاربر، بیشترین سهم از بازار را در عرصه این خدمت بانکی دربر دارد و بیش از نیمی از نیاز برون‌سپاری سامانه ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی را پاسخ‌گو بوده است. در گام بعد، شرکت ارتباطات نوین فرانام با دو بانک کاربر در مقام دوم و پس از آن شرکت داده‌کاوان هوشمند توسن در مقام سوم سهم از بازار برون‌سپاری طراحی سامانه ذی‌نفع واحد قرار دارد.

جدول ۷. شرکت‌های طراحی نرم‌افزار فعال در حوزه ذی‌نفع واحد

شرکت	نام سامانه	بانک کاربر
شرکت ارتباطات نوین فرانام ^۱	تسهیلات و تعهدات کلان و ذی‌نفع واحد	آینده، سینا
شرکت داده‌کاوان هوشمند توسن	مدیریت ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط (اطلس)	دی
شرکت مهندسی نرم‌افزار هوش و دانش سپهر	ذی‌نفع واحد	ملت، پارسیان، قوامین، تجارت

یادداشت.

۱ - طراحی سامانه سجام برای شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه در ثبت اطلاعات مشتریان و ذی‌نفعان بازار سرمایه را نیز این شرکت انجام داده است.

منبع: اطلاعات مندرج در سایت شرکت‌های یادشده و جلسات مشاوره با آن‌ها

از این رو، بیشتر بانک‌های فعال در شبکه بانکی کشور از طریق سامانه‌های داخلی طراحی شده توسط ادارات یا شرکت‌های نرم‌افزاری وابسته خود به شناسایی ذی‌نفع واحد می‌پردازند و صرفاً در تعداد اندکی از بانک‌ها این فرایند برون‌سپاری شده است. با وجود این، به دلیل توانمندی این شرکت‌ها در جذب مشتری از شبکه بانکی برای ارائه این محصول، نباید از نظرها و چالش‌های پیش روی آن‌ها در راه‌اندازی این سامانه‌ها چشم‌پوشی کرد. بنابراین در ادامه، براساس اطلاعات استخراجی از جلسات مشاوره با نمایندگان از بخش طراحی‌کننده سامانه ذی‌نفع واحد در شرکت‌های مهندسی نرم‌افزار هوش و دانش سپهر و ارتباطات نوین فرانام، و همچنین بانک توسعه تعاون به‌عنوان بانک درون‌سپاری‌کننده این نیاز، مهم‌ترین مشکلات موجود در پیاده‌سازی و کارکرد موفق این سامانه به شرح زیر ارائه می‌شود.

۱.۱.۳ دسترسی‌نداشتن به سامانه‌های اطلاعاتی پویا، بهنگام، و صحت‌سنجی شده

تکیه بر خوداظهاری مشتریان در ارائه اطلاعات و سیستمی نبودن دسترسی به داده‌ها از طریق سامانه‌های بهنگام، مشکلات بسیاری برای بانک‌ها در این فرایند به وجود آورده است. این در حالی است که اطلاعات باید در سامانه‌های متمرکز دیگری جمع‌آوری، صحت‌سنجی، و پالایش شود تا در گام بعد در سامانه‌های شناسایی ذی‌نفع واحد به‌کار گرفته شود. از طرف دیگر، در خوداظهاری نیز مشتریان از الزام اطلاع‌رسانی هرگونه تغییر در این اطلاعات به بانک پیروی نمی‌کنند و این مسئله در نهایت بهنگام‌نبودن اطلاعات ناقص خوداظهاری شده را به دنبال خواهد داشت.

به‌عنوان مثال، اطلاعات مربوط به ارکان شرکت‌ها که پیوسته در حال تغییر است، باید از طریق سامانه خاصی در روزنامه رسمی و اداره ثبت شرکت‌ها - به‌محض تغییر - در اختیار بانک‌ها و شرکت‌های طراحی‌کننده این سامانه‌ها قرار گیرد تا شناسایی ذی‌نفع واحد توسط

آن‌ها به‌صورت پویا و نه ایستا انجام شود. این در حالی است که به‌علت نبود چنین سامانه‌ای، شرکت‌هایی در جمع‌آوری اطلاعات روزنامه رسمی دیگر شرکت‌ها شکل گرفته‌اند که پایگاه داده‌ای در این زمینه به‌وجود آورده و با پالایش و اصلاح دوره‌ای این اطلاعات، تا حدودی شکاف اطلاعاتی موجود را برطرف کرده‌اند. باوجود این، پایگاه داده طراحی شده نیز در حد موردانتظار بهنگام نیست و با شکاف زمانی در بهنگام‌سازی مواجه است. باوجود این، اگر سازمان ثبت اسناد چنین سامانه‌ای را طراحی کرده بود، این مشکل وجود نداشت و امکان خطا در جمع‌آوری و بهنگام‌سازی این اطلاعات به حداقل موردانتظار می‌رسید.

در مورد ذی‌نفعان بازار سرمایه نیز پایگاه داده‌ای توسط شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه راه‌اندازی شده است که هر چند به نسبت دیگر پایگاه‌های اطلاعاتی به روز است اما ضرورت فراهم‌کردن دسترسی به اطلاعات آن جهت شناسایی ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی و شناسایی و ردیابی رابطه مالکیتی مشاهده می‌شود که در این زمینه شاید سامانه فوق نیازمند به ارتقا نیز باشد.

همچنین، برخی اطلاعات در زمینه درآمد و افراد تحت تکفل و غیره به‌صورت کاملاً خوداظهاری بوده و سامانه و پایگاه داده‌ای برای بررسی صحت این اطلاعات در دسترس نیست. از این رو، ورود بسیاری از اطلاعات مربوط به شناسایی روابط بین مشتریان به‌صورت دستی توسط کارکنان بانک و بدون استخراج از سامانه‌های ذی‌ربط، مشکلاتی در صحت و دقت این اطلاعات به‌دنبال دارد که خود منجر به خطا در نتایج خواهد شد. از این رو، طراحی سامانه‌های اطلاعاتی بهنگام و موردنیاز در دیگر سازمان‌ها و فراهم‌کردن دسترسی پویا به آن‌ها توسط نهادهای طراحی‌کننده سامانه شناسایی ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی نه تنها اطلاعات صحیح و تأییدشده را در اختیار قرار خواهد داد، بلکه امکان شناسایی پویا و نه ایستای ذی‌نفع واحد را توسط این سامانه فراهم خواهد کرد. این مسئله حتی امکان اثربخشی کاربر سامانه را در نتایج کاهش خواهد داد و به نظارت غیرمستقیم بر خروجی آن به‌واسطه ارزیابی صحت داده‌ها در نهاد دیگر منتهی خواهد شد.

ازجمله این سازمان‌ها می‌توان حداقل به وزارت امور اقتصادی و دارایی در شناسایی اطلاعات درآمدی افراد و سازمان ثبت احوال در شناسایی دقیق افراد تحت تکفل، اداره کل ثبت شرکت‌ها و مؤسسات غیرتجاری، و روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران در شناسایی روابط مالکیتی و مدیریتی در شرکت‌ها، ثبت اسناد رسمی در شناسایی روابط غیررسمی زوجین، و وکالت‌نامه‌های صادره در تغییر روابط مالی و یا مدیریتی و... و سازمان حسابرسی در تنظیم پایگاه اطلاعات صورت‌های مالی حسابرسی شده شرکت‌ها اشاره کرد. به این ترتیب، در صورت وجود این سامانه‌ها و برقراری ارتباط سیستمی و برخط بین آن‌ها، گام مؤثری در ارتقای صحت اطلاعات و شناسایی دقیق و پویای ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی برداشته خواهد شد.

البته، برخی از سازمان‌ها و نهادهای مورد اشاره نیز علت فراهم‌نکردن امکان دسترسی سامانه‌ای به اطلاعات خود را عدم پیش‌بینی ردیف بودجه‌ای برای درآمد این خدمت در سازمان ذی‌ربط عنوان می‌کنند و برخی دیگر، در خصوص مشکلات ناشی از انتقال اطلاعات با درجه حساسیت بالا به خارج از سازمان خود ابراز نگرانی می‌کنند. از این رو، به‌نظر می‌رسد این مسئله به‌عنوان چالشی فراسازمانی باید در دستور کار نهادهای ذی‌ربط برای چاره‌اندیشی قرار گیرد.

علاوه بر این، از آنجاکه عده‌ای هزینه بالای اتصال به این سامانه‌ها را - حتی در صورت وجود - به‌عنوان مشکل بانک‌ها، شرکت‌های داده‌کاو، و طراحی‌کننده سامانه ذی‌نفع واحد در این زمینه معرفی کرده‌اند، به‌نظر می‌رسد الزام بانک مرکزی به تهیه سامانه شناسایی روابط اشخاص مشتمل بر ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط پیرو آیین‌نامه پیشگیری از انباشت مطالبات غیرجاری بانک‌ها، بتواند با انتقال این هزینه به بانک مرکزی به‌عنوان یک نهاد حاکمیتی و فراهم‌کردن دسترسی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، از فشار این بار هزینه‌ای بر هر بانک و مؤسسه اعتباری کاربر بکاهد.

در این زمینه، حتی می‌توان به جزیره‌ای بودن برخی سامانه‌ها اشاره کرد که ضرورت واردشدن بانک مرکزی و دیگر نهادهای حاکمیتی را در درخواست و پیگیری اقدامات زیربنایی برای تجمیع آن‌ها و انجام هماهنگی‌های بین سازمانی به‌دنبال دارد، زیرا صرف واردشدن هر بانک یا شرکت برنامه‌نویسی به‌عنوان نهاد کاربر و متقاضی این تجمیع اطلاعات نمی‌تواند در این زمینه اثرگذار باشد.

۲.۱.۳ عدم امکان شناسایی ذی‌نفع واحد در کل شبکه بانکی

به‌علت دسترسی نداشتن بانک‌ها به بسیاری از اطلاعات، مشتمل بر حساب‌های بانکی مشتریان در دیگر بانک‌ها، در کنار عدم یکپارچگی سامانه‌های اطلاعاتی موجود، امکان شناسایی روابط سیستمی در کل شبکه بانکی فراهم نیست و نیاز به واردشدن بانک مرکزی در این حوزه و برعهده‌گرفتن برخی مسئولیت‌ها در این زمینه مشاهده می‌شود؛ به‌عنوان مثال، در صورت استفاده از ردیابی اطلاعات حساب‌های با تعداد تراکنش بالا و مداوم با یکدیگر در سقف‌های تعریف‌شده در شبکه بانکی برای شناسایی ذی‌نفع واحد، این شاخص در یک بانک موردی

بدون دستیابی به اطلاعات تراکنش‌ها در بانک‌های دیگر و رهگیری آن‌ها قابلیت پیاده‌سازی نخواهد داشت، زیرا ردیابی آن در کل شبکه بانکی اهمیت دارد.

در این راستا، با توجه به راه‌اندازی سامانه سیاح در یکپارچه‌سازی اطلاعات حساب‌های شبکه بانکی در بانک مرکزی، امکان دسترسی این نهاد به یکی از اطلاعات زیربنایی در شناسایی ذی‌نفع واحد مبتنی بر تجمیع اطلاعات مالی حساب‌های افراد فراهم شده است و این مقوله می‌تواند گام مؤثری در اقدامات بعدی این نهاد در شناسایی سیستمی ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط، براساس بخشی از روابط مالی، به‌شمار رود.

با وجود این، تا امکان دسترسی بانک مرکزی به دیگر سامانه‌های اطلاعاتی موجود در دیگر سازمان‌ها و نهادها - مبتنی بر اطلاعات سببی و نسبی، مالی، مالکیتی، مدیریتی و کنترلی - به‌نحو لازم فراهم نشود، امکان شناسایی دقیق ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط به‌صورت سیستمی برای این نهاد نیز مقدور نخواهد بود. از این‌رو، صرف محول‌کردن وظیفه شناسایی اولیه به بانک مرکزی بدون فراهم‌کردن دسترسی به سامانه‌های اطلاعاتی پویا، بهنگام، و صحت‌سنجی شده نمی‌تواند امکان دسترسی به هدف اشاره‌شده را فراهم کند و ضروری است هماهنگی‌ها و اقدامات لازم بین نهادهای ذی‌ربط انجام شود.

در این راستا، حتی ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی، در ماده ۸ آیین‌نامه پیشگیری از انباشت مطالبات غیرجاری بانکی^۱، بانک مرکزی را ملزم به تهیه، اجرا، و بهره‌برداری از سامانه شناسایی روابط اشخاص مشتمل بر ذی‌نفع واحد و اشخاص مرتبط در تشخیص روابط سببی و نسبی، مالی، مالکیتی، مدیریتی، و کنترلی اشخاص حقیقی و حقوقی با یکدیگر در مؤسسات اعتباری کرده است. هرچند الزام بانک‌ها به استعلام از این سامانه نافی وظایف آن‌ها در شناسایی اشخاص مرتبط و ذی‌نفعان از سایر روش‌های مقتضی نیست و امکان شناسایی اشخاص مرتبط و ذی‌نفعان واحد را از دامنه یک بانک به کل شبکه بانکی گسترش می‌دهد، با این‌حال برای کارکرد مؤثر این راهکار، باید اقدامات زیرساختی اولیه در دسترسی بانک مرکزی به سامانه‌های اطلاعاتی موجود در دیگر سازمان‌ها و نهادها و الزام ارتقای سامانه‌های فعلی در نهادهای ذی‌ربط نیز دنبال شده باشد.

۳.۱.۳ تنظیم‌نکردن دستورالعمل‌های تکمیلی در شناسایی ذی‌نفع واحد

کلی‌بودن معیارهای معرفی شده توسط بانک مرکزی در شناسایی ذی‌نفع واحد، ضرورت تدوین دستورالعمل‌های تکمیلی را در تعیین جزئیات هر معیار به دنبال دارد تا علاوه بر یکدست‌شدن معیارهای شناسایی ذی‌نفع واحد در هر بانک، از پیچیدگی‌های بی‌مورد و الگوهای سلیقه‌ای جلوگیری شود و دقت الگوریتم‌های شناسایی افزایش یابد.

هرچند در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان این امکان نیز در اختیار بانک قرار داده شده است که در صورت لزوم حتی معیارهای تکمیلی را برای شناسایی ذی‌نفع واحد در کنار چهار معیار اصلی مورد استفاده قرار دهد، بانک‌ها به دلیل پیچیدگی‌های موجود در مسیر استفاده از چهار معیار کنونی و امکان موردقبول واقع‌نشدن معیارهای جدید توسط بانک مرکزی، به‌نظر می‌رسد عموماً تمایلی جهت استفاده از معیارهای تکمیلی خودتصریحی نداشته باشند.

با وجود این، در شرکت مهندسی نرم‌افزار هوش و داده‌پردازی سپهر به درخواست یکی از بانک‌های مشتری این شرکت، کدپستی مشتری نیز به‌عنوان مصداقی از روابط منجر به شکل‌گیری ذی‌نفع واحد برای مشتریان حقیقی و حقوقی موردتوجه قرار گرفته است. از این‌رو، در صورت تمرکز بیشتر بانک‌ها بر جوانب مختلف ذی‌نفع واحد، می‌توان مصداق دیگری نیز برای تحلیل دقیق‌تر به‌کار گرفت و در پیاده‌سازی به نتایج واقعی‌تری دست یافت.

همچنین، تعداد حداقل لایه‌های موردنیاز برای شناسایی ذی‌نفع واحد در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان تعیین نشده است و هر بانک بسته به مورد، این تعداد را تعیین می‌کند و هیچ محدودیتی در این خصوص متوجه بانک نیست. البته، نکته حائز اهمیت در این خصوص آن است که هرچه تعداد این لایه‌ها بیشتر باشد، پیچیدگی بین روابط بیشتر می‌شود و ممکن است در شناسایی صحیح روابط مشکلاتی به‌وجود آید و روابط منطقی ایجاد نشود. حتی ممکن است در تعداد زیاد لایه‌ها، تعداد زیادی از مشتریان در یک گروه‌بندی قرار گیرند و تشخیص روابط با مشکل مواجه شود. از این‌رو، نیاز به ارائه دستورالعمل‌های تکمیلی توسط بانک مرکزی در این زمینه برای شفاف‌سازی و اتخاذ رویکرد مناسب مشاهده می‌شود.

۴.۱.۳ برگزاری نکردن جلسات هم‌اندیشی لازم بین بانک‌ها، فین‌تک‌ها، و بانک مرکزی در شناسایی ذی‌نفع واحد

هرچند انتقال نسبی دانش بین بانک‌ها و حتی شرکت‌های برنامه‌نویسی و فین‌تک‌های فعال در این حوزه می‌تواند منجر به برداشتن گام مؤثری در هماهنگی بین آن‌ها در شناسایی ذی‌نفع واحد و ارتقای سامانه‌های موجود شود، در صورت همراهی بانک مرکزی در این جلسات،

^۱ بخشنامه ۹۸/۴۰۰۰۶ مورخ ۱۳۹۸/۲/۱۲، بانک مرکزی.

همسویی با اهداف نظارتی در مدیریت ریسک ناشی از این خطرپذیری‌ها از طریق شناسایی بهتر ذی‌نفع واحد فراهم خواهد شد. در حقیقت با حضور نماینده بانک مرکزی، مشکلات موجود در طراحی سامانه به‌واسطه تفسیر و برداشت شخصی از آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان نیز کاهش خواهد یافت و گام‌های لازم برای حل مشکلات فراسازمانی برای دسترسی بهتر به اطلاعات و زیرساخت‌های موردنیاز برداشته خواهد شد.

حتی تبادل نظر بین بانک‌های کاربر و فین‌تک‌ها در این جلسات می‌تواند زمینه انتقال دانش یا همکاری برای ارتقای رویکردها و رویه‌های موجود و به‌ویژه سامانه‌های در دسترس را به‌دنبال داشته باشد. توجه شود که مشارکت دادن فین‌تک‌ها، که عموماً تمایل به انجام طرح‌های بزرگ با هزینه کم دارند، می‌تواند به تحولاتی در این عرصه و ارتقای سریع‌تر سامانه‌های موجود بینجامد.

در حقیقت، پردازش اطلاعات با حجم گسترده مقوله‌ای است که می‌تواند به‌عنوان مشکل‌ترین قسمت کار پس از دستیابی به سامانه‌های اطلاعاتی لازم، در صورت امکان برون‌سپاری شود و به شرکت‌های داده‌کاوی اطلاعات و آگدار شود، که برخلاف بانک‌ها، با حجم زیاد پروژه‌های در دست اقدام مواجه نیستند و با اختصاص زمان کمتر می‌توانند خروجی دقیق‌تری ارائه کنند. از این رو، ضرورت برگزاری جلساتی برای تشکیل کارگروه داخلی و بیرونی جهت ارتقای سرعت انتقال دانش یا تدوین تفاهم‌نامه مناسب همکاری مشاهده می‌شود.

۵.۱.۳ عدم بازدارندگی لازم سامانه ذی‌نفع واحد در تصمیم اعطای تسهیلات و اعتبارات

با توجه به آنکه در طراحی بیشتر نرم‌افزارهای بانکی، بازدارندگی کامل به‌واسطه خروجی دیگر سامانه‌های ذی‌ربط منظور نمی‌شود و عموماً امکان ارجاع تصمیم به مراجع بالاتر براساس سطح تسهیلات موجود است، انتظار نمی‌رود براساس خروجی سامانه ذی‌نفع واحد نیز اقدامی کاملاً بازدارنده در اعطای تسهیلات دستوری و یا سفارشی وجود داشته باشد. از این رو، بررسی میزان قانون‌مداری موجود در سطح نرم‌افزارهایی از این دست، جهت ارتقای اثربخشی مدیریت ریسک منتج از شناسایی ذی‌نفع واحد در شبکه بانکی موردنیاز است.

در این راستا، پیشنهاد می‌شود استفاده از فناوری‌های قانون‌گذاری^۱ در کمک به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در اطمینان از رعایت مؤثرتر و کارآمدتر الزامات قانونی مربوط به تسهیلات و تعهدات کلان در اولویت قرار گیرد. در فناوری‌های قانون‌گذاری، با به‌کارگیری شرکت‌ها و مؤسسات مستقل جهت کمک به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پیاده‌سازی و اجرای مقررات ذی‌ربط بر پایه فناوری‌های موردنیاز، امکان ارتقای لازم در کمک به سازگاری کارآمد و کم‌هزینه در اجرای قوانین و مقررات، در کنار افزایش تطبیق‌پذیری با قوانین و مقررات ذی‌ربط در کمترین زمان برای این مؤسسات فراهم می‌شود.

۶.۱.۳ عدم ارزیابی و نظارت بانک مرکزی بر خروجی سامانه ذی‌نفع واحد

از آنجاکه بانک مرکزی وظیفه نظارت بر سلامت شبکه بانکی را بر عهده دارد و این وظیفه را در خصوص مدیریت ریسک‌های متداول مشتمل بر اعتباری، بازار، و عملیاتی از طریق ارزیابی مدل‌های محاسبه ریسک و ابزارهای کنترلی بانک‌ها باید انجام دهد، بنابراین انتظار می‌رود این نهاد در زمینه نظارت بر ریسک تمرکز بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از طریق ذی‌نفع واحد نیز ارزیابی و نظارت دوره‌ای و یا موردی بر خروجی سامانه‌های شناسایی ذی‌نفع واحد داشته باشد تا زمینه بهتر شناسایی شکاف‌ها و کاستی‌های موجود و برداشتن گام‌هایی برای اصلاح آن‌ها فراهم شود.

البته، در این زمینه نیز استفاده از فناوری‌های نوآورانه حوزه نظارتی^۲ مبتنی بر استفاده ناظران از فناوری‌های ابداعی مبتنی بر هوش مصنوعی و یادگیری ماشین، می‌تواند با ارتقای سطح و سرعت نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، به رفع مشکلات مورد اشاره کمک مؤثری کند.

۷.۱.۳ عدم چاره‌اندیشی در حوزه وکالت‌نامه‌های صوری

وکالت‌نامه‌های صوری عموماً در قالب وکالت‌نامه‌های بلاعزل و شکل‌دهی مالکیت‌های صوری، منجر به مالکیت‌های غیرواقعی می‌شوند. این مسئله که قدمتی طولانی در مشکلات شناسایی مشتری در شبکه بانکی دارد، نیازمند دسترسی بانک‌ها به اطلاعات سامانه ثبت اسناد رسمی در تنظیم وکالت‌نامه‌هاست. البته، این سامانه باید از قابلیت رهگیری و شناسایی سیستمی ذی‌نفع‌های اصلی وکالت‌نامه‌های صوری برخوردار شود و صرفاً گزارش ذی‌ربط را به‌صورت پویا و بهنگام برای بانک طرف‌های مقابل ذی‌نفع وکالت‌نامه ارسال نکند.

¹ Regulatory Technology (RegTech)

² Supervisory Technology (SupTech)

۴. جمع‌بندی و پیشنهادها

از آنجا که ریسک اعتباری از جمله مهم‌ترین خطرهای پیش روی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به‌شمار می‌رود، عدم تمرکز در این ریسک و به‌ویژه در حوزه ذی‌نفع واحد از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا این مسئله با منتهی شدن به تسهیلات و تعهدات کلان اعطایی به یک ذی‌نفع، احتمال زیان زیاد در صورت نکول و مخاطرات متعاقب آن، و حتی رسیدن به مرز ورشکستگی را می‌تواند برای بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به‌همراه داشته باشد.

این مسئله که حتی در شواهد تجربی نیز به اثبات رسیده است، از سال ۱۹۸۸ مورد توجه کمیته بال واقع شد و در نهایت به تنظیم و ابلاغ اولین رهنمود این کمیته در زمینه خطرپذیری‌های کلان منتهی شد که پس از آن به پیاده‌سازی دستورالعمل‌هایی در این حوزه در کشورهای مختلف انجامید. هرچند در ایران نیز این رویه دنبال شد، اندکی تأخیر نسبت به رویه بین‌المللی در این زمینه مشاهده می‌شود، زیرا اولین نسخه آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان که مقوله مدیریت ریسک اعتباری ناشی از ذی‌نفع واحد را پوشش می‌دهد، با فاصله زمانی حدود ۱۲ سال نسبت به سال ابلاغ اولین رهنمود کمیته بال در این زمینه تنظیم شده است.

از این رو، انتظار می‌رود شکافی در زمینه مدیریت این ریسک، با وجود تنظیم نسخه‌های جدیدتر این آیین‌نامه در کشور در مقایسه با رویکرد بین‌المللی، به دلیل سابقه کمتر پیاده‌سازی آن در کشور موجود باشد. بنابراین، با توجه به اهمیت مدیریت این ریسک در شبکه بانکی کشور، که با حجم بالای ریسک اعتباری در قالب مطالبات غیرجاری مواجه است، بررسی چالش‌های مقرراتی و اجرایی ناظر بر شناسایی ذی‌نفع واحد در تسهیلات و تعهدات کلان در این پژوهش مورد توجه قرار گرفت.

در این راستا در حوزه مقرراتی، بررسی رهنمودهای کمیته بال در این زمینه و دستورالعمل‌های کشورهای نمونه مشتمل بر امارات، اندونزی، و هند، و مقایسه تحلیلی آن‌ها با نسخه‌های آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان، بیانگر نزدیکی نسبی رویکرد این آیین‌نامه به نسخه اولیه رهنمود کمیته بال و دستورالعمل‌های کشورهای است که پیش از نسخه دوم این رهنمود در کمیته بال تنظیم شده‌اند. با وجود این، گذر این کشورها به بال سه - که در اندازه‌گیری ریسک منتج از تسهیلات و تعهدات کلان نیز اثرگذار است - تا حدودی شکاف بین رویکرد موجود در این حوزه در شبکه بانکی کشور را با کشورهای نمونه افزایش می‌دهد.

البته، صرف نظر از موارد یادشده که در مدیریت دیگر ریسک‌ها در شبکه بانکی کشور نیز ممکن است مصداق داشته باشد، ضرورت طراحی معیارهای بیشتری در شناسایی ذی‌نفع واحد در مقایسه با نسخه جدید رهنمود کمیته بال مشاهده می‌شود. همچنین، موارد مستثنا از شمول تسهیلات و تعهدات کلان در آیین‌نامه موجود صرفاً مبتنی بر برخی نهادهای خاص وابسته حکومتی است. این در حالی است که در نسخه نهایی رهنمود کمیته بال در این زمینه و دستورالعمل‌های کشورهای نمونه، دامنه گسترده‌تری مورد توجه است. از این رو، حداقل شمول خطرپذیری‌های بین‌بانکی و معطوف به خدمات تسویه در گروه موارد استثنا در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان پیشنهاد می‌شود. در مورد چالش‌های اجرایی نیز با تمرکز صرف بر حوزه شناسایی و برگزاری جلساتی با نمایندگان از شبکه بانکی و شرکت‌های طراحی سامانه ذی‌نفع واحد، مشکلات موجود در طراحی این سامانه‌ها بررسی شد. براساس این مشکلات که حوزه‌های دسترسی نداشتن به سامانه‌های اطلاعاتی پویای بهنگام و صحت‌سنجی شده، عدم امکان شناسایی ذی‌نفع واحد در کل شبکه بانکی، نبود دستورالعمل‌های تکمیلی در شناسایی ذی‌نفع واحد، عدم بازدارندگی لازم سامانه ذی‌نفع واحد در تصمیم تسهیلات اعطایی، ارزیابی نکردن دوره‌ای بانک مرکزی از خروجی سامانه، و عدم چاره‌اندیشی در حوزه وکالت‌نامه‌های صوری طبقه‌بندی شده را دربر می‌گیرد، نیاز به راهکارهای فراسازمانی در کنار راهکارهای درون‌سازمانی مشاهده می‌شود.

در این حوزه، هرچند بتوان مقوله بازدارندگی لازم در تصمیم تسهیلاتی و اعتباری را امری داخلی طبقه‌بندی کرد که بانک‌ها باید در آن حوزه جدی‌تر وارد شوند و شکاف‌های سامانه‌ای و رویه‌ای را برطرف کنند، چاره‌اندیشی بخش بزرگی از مشکلات برعهده بانک مرکزی (عدم امکان شناسایی ذی‌نفع واحد در کل شبکه بانکی، نبود دستورالعمل‌های تکمیلی، برگزار نکردن جلسات هم‌اندیشی و ارزیابی دوره‌ای خروجی سامانه ذی‌نفع واحد) و یا نیاز به همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادها با بانک مرکزی و مطالبه آن توسط بانک مرکزی به‌عنوان مقام ناظر شبکه بانکی است (دسترسی نداشتن به سامانه‌های اطلاعاتی پویای بهنگام و صحت‌سنجی شده، عدم بازدارندگی لازم سامانه ذی‌نفع واحد در تصمیم اعطای تسهیلات و اعتبارات، عدم چاره‌اندیشی در حوزه وکالت‌نامه‌های صوری). از این رو، ضروری است در خصوص موارد یادشده که زمان‌برتر و بیشتر مبتنی بر هماهنگی‌های بین‌سازمانی و ارتقای رویه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی مورد نیاز است، همکاری لازم توسط بانک مرکزی با نهادهای ذی‌ربط انجام شود تا سطح موردانتظار اهداف طراحی شده در آیین‌نامه پیشگیری از انباشت مطالبات غیرجاری بانکی که بانک مرکزی را ملزم به تهیه، اجرا، و بهره‌برداری از سامانه شناسایی روابط اشخاص، مشتمل بر ذی‌نفع واحد، و اشخاص مرتبط در تشخیص روابط سببی و نسبی، مالی، مالکیتی، مدیریتی، و کنترلی اشخاص حقیقی و حقوقی با یکدیگر در مؤسسات اعتباری کرده است نیز تأمین شود.

۵. پیشنهادهایی برای مطالعات بعدی

با توجه به آنکه دامنه محدود این گزارش امکان پرداختن به مباحثی در سطح یک طرح تحقیقاتی در حوزه مدیریت ریسک تسهیلات و تعهدات کلان را در اختیار قرار نمی‌دهد، پرداختن به برخی از حوزه‌های مغفول در این گزارش در تحقیقات بعدی می‌تواند راهکارهای کاربردی‌تری در اختیار قرار دهد.

به‌عنوان مثال، تحلیل اطلاعات گزارش‌شده بانک‌ها در حوزه تسهیلات و تعهدات کلان و میزان انطباق آن‌ها با حدود اعلامی بانک مرکزی، حتی می‌تواند میزان انحراف از آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان و اقدامات نظارتی لازم را به‌خوبی به تصویر بکشد و کمک مؤثری به آسیب‌شناسی نظارتی کند.

افزایش تعداد کشورهای نمونه به حوزه گسترده‌تری از کشورهای آسیایی، که پس از آخرین نسخه کمیته بال در مدیریت ریسک تسهیلات کلان در سال ۲۰۱۴ اقدام به تدوین نسخه جدیدی از مقررات ذی‌ربط در کشور خود کرده‌اند، نیز می‌تواند شکاف‌های بیشتری را در حوزه مقرراتی به تصویر بکشد و راهکارهای دیگری برای ارتقای آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان در اختیار قرار دهد.

پرداختن به حوزه زیرساخت‌های سامانه‌ای در شناسایی ذی‌نفع واحد و مدیریت تسهیلات و تعهدات کلان در نمونه‌ای از کشورها، همانند رویکرد دنبال‌شده در حوزه زیرساخت مقرراتی در این گزارش، نیز می‌تواند در ارتقای زیرساخت سامانه‌ای و حتی سامانه‌های اطلاعاتی موردنیاز در این حوزه کمک مؤثری کند.

منابع و مآخذ

- اداره ارزیابی سلامت نظام بانکی (۱۳۹۵). *صورت‌های مالی بانک نمونه*. بخشنامه شماره ۹۵/۴۲۰۴۱۸، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره ارزیابی سلامت نظام بانکی (۱۳۹۷). *صورت‌های مالی نمونه مؤسسات اعتباری*. بخشنامه شماره ۹۷/۲۳۳۸۶۰، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۷۹). *ضوابط تعیین سقف فردی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به اشخاص حقیقی و حقوقی*. بخشنامه شماره نت/۴۵۲۵، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۰). *ضوابط تعیین سقف فردی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به اشخاص حقیقی و حقوقی*. بخشنامه شماره مب/۲۵۶، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۱). *اصلاح مجدد ماده ۷ آیین‌نامه موقت تنزیل اسناد و اوراق تجاری (خرید دین) و مقررات اجرایی آن با تجدیدنظر در سقف فردی تسهیلات اعطایی*. بخشنامه شماره مب/۸۸۶، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۱). *اعلام سقف تسهیلات اعطایی پروژه‌های مجتمع‌سازی*. بخشنامه شماره مب/۱۴۶۷، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۱). *پیش‌نویس مقررات مربوط به تسهیلات کلان و تسهیلات به ارکان بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و سایر اشخاص مرتبط*. بخشنامه شماره ۳۸۹۰/ه، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۲). *اصلاحات در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان*. بخشنامه شماره مب/۲۰۰۲، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۲). *آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط: بانک‌های تجاری و تخصصی دولتی*. بخشنامه شماره مب/۱۹۶۴، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۲). *آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط: بانک‌های غیردولتی*. بخشنامه شماره مب/۱۹۶۵، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۲). *آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان*. بخشنامه شماره مب/۱۹۶۸، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۳). *اصلاحاتی در آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان*. بخشنامه شماره مب/۲۹، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۷). *سقف فردی تسهیلات و تعهدات (اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی) جهت تصمیم‌گیری در هیئت مدیره هر بانک برای بانک‌های فاقد اضافه‌برداشت از بانک مرکزی*. بخشنامه شماره مب/۲۳۷۸، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۸). *تعریف ذی‌نفع واحد: اصلاح بند ۳-۱ از آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان*. بخشنامه شماره ۸۸/۷۸۴۰۰، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۱). *حد اکثر مجموع تسهیلات و تعهدات به هر ذی‌نفع واحد برای واحدهای تولیدی و غیرتولیدی پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران*. بخشنامه شماره ۹۱/۱۳۰۹۹۵، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۲). *آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان*. بخشنامه شماره ۹۲/۲۴۲۵۵۳، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۲). *مستثنی شدن مؤسسات دولتی، وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی از شمول آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان*. بخشنامه شماره ۹۲/۳۷۷۴۶۶، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.

- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۳). ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری. بخشنامه شماره ۹۳/۱۲۰۲۹۳، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۴). مستثنی‌شدن شرکت‌های ذیل نهادها از رعایت ضوابط مربوط به ذی‌نفع واحد. بخشنامه شماره ۹۴/۳۲۵۸، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۵). لحاظ شرکت ایرانی - خارجی به عنوان یک ذی‌نفع واحد مستقل. بخشنامه شماره ۹۵/۳۴۳۱۵۷، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۶). ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری. بخشنامه شماره ۹۶/۱۰۵۷۴۹، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۶). دستورالعمل محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری. بخشنامه شماره ۹۶/۱۱۱۵۹۷، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۷). دستورالعمل محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری: نسخه اصلاحی. بخشنامه شماره ۹۷/۳۱۴۳۴، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۸). آیین‌نامه پیشگیری از انباشت مطالبات غیرجاری بانکی. بخشنامه شماره ۹۸/۴۰۰۰۰۶، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۸). دستورالعمل محاسبه سرمایه نظارتی و کفایت سرمایه مؤسسات اعتباری - نسخه اصلاحی. بخشنامه شماره ۹۸/۴۳۶۷۵۸، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۹۸). ویرایش پنجم صورت‌های مالی نمونه مؤسسات اعتباری. بخشنامه شماره ۹۸/۳۸۶۴۰۹، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول‌شویی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره نظارت بر موقعیت مالی بانک‌ها (۱۳۹۱). جدول تسهیلات و تعهدات کلان. بخشنامه شماره ۹۱/۳۰۶۲۰۸، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- اداره نظارت بر موقعیت مالی بانک‌ها (۱۳۹۲). جدول تسهیلات و تعهدات کلان. بخشنامه شماره ۹۲/۲۵۲۱۹۴، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- شورای پول و اعتبار (۱۳۸۸). ضوابط سیاستی نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۸. بخشنامه شماره ۸۸/۸۸۱۰۸۷۰، اداره دبیرخانه شورای پول و اعتبار و هیئت عامل، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- شورای پول و اعتبار (۱۳۹۰). سیاست‌های پولی، اعتباری، و نظارتی نظام بانکی کشور. بخشنامه شماره ۹۰/۲۶۲۷۱۳، اداره دبیرخانه شورای پول و اعتبار و هیئت عامل، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- معاون نظارتی (۱۳۹۴). صورت‌های مالی بانک نمونه، بخشنامه شماره ۹۴/۳۴۳۷۲۳، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- مهرپرور، الف.، نبوی، ف.، و نجفی‌علی، م.م. (۱۳۹۵). دلایل وصول‌نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها: مسئله ذی‌نفع واحد. دفتر مطالعات اقتصادی، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۴۹۳۳.

Basel Committee on Banking Supervision (1991). *Measuring and controlling large credit exposures*. Bank for International Settlements.

Basel Committee on Banking Supervision (2006). *Core principles for effective banking supervision*. Bank for International Settlements.

Basel Committee on Banking Supervision (2011). *Core Principles for effective banking supervision, Consultative document*. Bank for International Settlements.

Basel Committee on Banking Supervision (2012). *Core principles for effective banking supervision*. Bank for International Settlements.

Basel Committee on Banking Supervision (2013). *Supervisory framework for measuring and controlling large exposures, consultative document*. Bank for International Settlements.

Basel Committee on Banking Supervision (2014). *Supervisory framework for measuring and controlling large exposures*. Bank for International Settlements.

Basel Committee on Banking Supervision (2017). *The regulatory treatment of sovereign exposures, consultative document*. Bank for International Settlements.

Central Bank of Malaysia (2013). *Single counterparty exposure limit, prudential financial policy department*. BNM/RH/GL 001-38.

Central Bank of Malaysia (2014). *Single counterparty exposure limit, prudential financial policy department*. BNM/RH/GL 001-38.

Reserve Bank of India (2016). *Large exposures framework*. Circular DBR.No.BP.BC.43/21.01.003/2016.

The Central Bank of the UAE (1994). *Guidelines to monitoring of large exposure limit*. Circular, No. 16/93.

The Central Bank of the UAE (2012). *Monitoring of large exposure limit*. Circular, no. 209/2012.

<https://www.bis.org/publ/bcbs246.htm>

<https://www.bis.org/bcbs/publ/d425.htm>

پژوهشکده پولی و بانکی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران: میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه آفریقا، پلاک ۱۰
کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۷۹۴۹-۱۵۸۷۵

www.mbri.ac.ir